

Toimetuse

Tiiu Erelt
Anu Ilus
Taima Kiisverk
Priit Pikamäe (peatoimetaja)
Virgo Saarmets
Hille Saluäär
Aime Vettik (tegevtoimetaja)
Karmen Vilms

Toimetuse address

Tõnismägi 8
10119 Tallinn
Tel 693 5117

Väljaandja

Kirjastus Juura
Pärnu mnt 67A
10134 Tallinn
Tel 641 8519
Faks 641 8544
juura@juura.com
www.juura.com

Trükk

ETPV Trükikoja AS

ISSN 1406-7374

SISUKORD**XII ÕIGUSKEELEPÄEV**

Eesti keel Euroopa Liidus	3
Karmen Vilms. Selge eestikeelne õigusakt Euroopa Liidu õiguse kontekstis	4
Maret Liivak. Euroopa Kohtu dokumentide tõlkimine eesti keelde	9
Reet Jaagus. Juristlingvisti tööst Euroopa Liidu Nõukogus	16
Eve Randvere. Õiguskeeleküsimused Euroopa Komisjoni õigustoimetaja töös	21
Arno Liukko. Õiguskeeleküsimused Euroopa Liiduga ühinemisel ja pärast seda. Soome kogemused	25

KEELENÕUANNE

Sirje Mäearu. Mida EKI keelenõuandest küsitakse (3)	29

TERMINIPROBLEEME

Heino Siigur. Mõisteid ja termineid	38

ARVAMUS

Aime Vettik. Kes on juristlingvist?	40

UUSI RAAMATUID

Aime Vettik. „Keele ja õiguse“ ilmumise puhuks	42
Merike Ristikivi. Peatselt ilmuvast „Ladina-eesti õigussõnastikust“	43

EESTI KEEL EUROOPA LIIDUS

Eesti astumisega Euroopa Liitu sai ka meie keel üheks euroliidu ametlikuks keeleks. Meie tõlkijad ja toimetajad tegutsevad liidu institutsioonides, olles võtnud oma õlgadele suure vastutuse euroaktide juriidilise täpsuse ja keelelise korrektsuse eest. Lihtne neil ei ole, sest veel ei olda harjunud paratamatu, kuid kõhedaks tegeva bürokraatiaga asjaajamises, veel ei ole täielikult sisse töötatud koostöökanalid ja päris selge pole seegi, milline peab olema ideaalne eestikeelne Euroopa Liidu õigusakt. Asjaolu, et tegemist ei ole eesti keeles välja töötatud tekstiga, seab tõlkijale ja toimetajale omad piirid ja sunnib lõivu maksma ladusa stiili ja eesti keele omapära arvelt. Kuidas teha nii, et tekst oleks ühtaegu juriidiliselt täpne ja keeleliselt laitmatu, et hundid oleksid söönud ja lambad terved?

Möödunud aasta 8. detsembril toimus Rahvusraamatukogu konverentsisaalis järjekordne, XII õiguskeelepäev, mis oli pühendatud Euroopa Liidu õigusaktide tõlgetele eesti keelde. Esinejad **Reet Jaagus** Euroopa Liidu Nõukogust, **Maret Liivak** Euroopa Kohtust ja **Eve Randvere** Euroopa Komisjonist rääkisid avameelselt oma probleemidest euroaktide tõlkimisel ja toimetamisel. Sellest, missugune peaks olema selge eestikeelne õigusakt, kõneles **Karmen Vilms** Justiitsministeeriumist. Soome kogemusi jagas **Arno Liukko** Soome Kohtuministeeriumist.

Õiguskeel avaldab need ettekanded.

SELGE EESTIKEELNE ÕIGUSAKT EUROOPA LIIDU ÕIGUSE KONTEKSTIS¹

Õigusaktide selgusest, täpsusest ja arusaadavusest on räägitud aastaid ja räägitakse kindlasti edaspidigi. Keel on vahend, mille abil peab õigusnormi tähendus selle adressaadini jõudma. Et selle aasta õiguskeelepäeva teema on eesti õiguskeel Euroopa Liidus, on igati põhjendatud küsimus, kas Euroopa Liidu õigusaktide selgus tähendab siis mingis mõttes teistmoodi selgust kui riigisiseste õigusaktide puhul. Julgen öelda, et ei peaks. Sellisele järeldusele võib jõuda, kui lehitseda Euroopa Liidu institutsioonide õigusloome juhtnõore, näiteks Euroopa Liidu institutsioonide vahel sõlmitud parema õigusloome kokkulepet või institutsioonide ühist praktilist juhust õigusaktide koostamiseks. Nende järgi peab Euroopa Liidu õigusakt olema selge, lihtne ja täpne ning võtma arvesse adressaati, kellele aktis sisalduv on mõeldud. See kehtib ka riigisiseste õigusaktide kohta, kuid Euroopa Liidu õiguse kontekst seab veel lisaks omad piirid ja loob iselaadse olukorra. Õigem oleks seega vist öelda, et mitmel põhjusel on selget eestikeelset Euroopa Liidu õigusakti keerulisem koostada kui selget riigisisest õigusakti, kuigi ka see ei ole lihtne.

Kuu aega tagasi küsis Toomas Liiv ajalehe Sirp artiklis minu meelest meie tänase teemaga vägagi hästi kokkusobiva küsimuse, kas meie tillukene eestikeelne maailm on n-ö adekvaatne. Ta leidis, et nii see ei ole. Tsiteerin: „Iga „õige“ eestlane peaks olema võimeline euroopalikult klassikalisi tekste mõnes imperialistlikus/koloniseerivas (kas vene või inglise) keeles lugema – seda selleks, et adekvaatselt mõista „ma-ilma ja mõnda, mis seal sees leida on“. Euroopa võib ju näiteks Brüsselis nii mõnegi teksti eesti keelde tõlkida, ent seesama Euroopa ei hakka meiega kunagi eesti keeles rääkima. Tänase Eesti üheks võimalikuks väljundiks nn Euroopas on (õnneks? kahjuks?) umbkeelsus.“²

See tsitaat puudutas küll teist laadi kirjutiste, pigem filosoofiliste ja ilukirjanduslike tekstide tõlkimist, kuid kas pole see mõte umbkeelsusest laiendatav ka praegusele meelestatusele Euroopa Liidu õigusaktide eestikeelsete versioonide suhtes? Tõlgetega ei olda rahul. Euroopa Liidu õigusakt, mille ülesehitus põhineb teistsugustel normitehnikareeglitel, näib võõras. Ometi on üsna palju võimalusi, mida saaksid kasutada nii Eesti kui ka Euroopa Liidu institutsioonid, et tagada tõlgete arusaadavus ja ühtlane kvaliteet. Üldkohaldatavate õigusaktide selgus peab olema tagatud, see ei tohi jääda igaühe enda hooleks või eralõbuks. Nende kohaselt tuleb käituda. Oluline on neid tekste meile vahendavate inimeste hea keeleoskus. Õigustõlke puhul on isegi pelgast keeleoskusest vähe – tundma peab õiguskeelt kui oskuskeelt, omama teadmisi nii Eesti õigussüsteemi kui ka teiste õigussüsteemide kohta ja suutma orienteeruda – kas ekspertide abiga või ilma – tõlgitavas valdkonnas. Need on üsna kõrged

¹ Ette kantud XII õiguskeelepäeval 8. detsembril 2004.

² T. Liiv. Ariadne lõngast ja Ilmi Kollast – Sirp, 5.11.2004, lk 14.

nõudmised, kuid arvestades, et töö tulemuseks on eesti keeles autentse tähendusega, kehtiv ja reaalseid tagajärgi kaasatav õigusakt, ei olegi seda liiga palju. Tõlkija peab suutma ületada keelte paljususest paratamatult tekkivad vasturääkivused. Mõistagi ei lasu kogu vastutus tõlkijal, sest tõlkijalt läheb tekst edasi juristlingvistide töölauale ja vägagi soovitatav on, et ka erialaspetsialistid Eestist ütleksid sõna sekka.

Selle raske ülesande täitmisel peab arvestama mitut iseärasust, mida dikteerib meile Euroopa Liidu õigusele omane mitmekeelsus. Järgnevalt peatun mõnel aspektil, mida peab õigusakti koostamisel arvesse võtma: ühelt poolt sellel, mis puudutab selge ja arusaadava eestikeelse õigusakti koostamisel tekkida võivaid küsimusi mitmekeelse Euroopa Liidu õiguse tingimustes, ning teisalt sellel, kuidas mitmekeelsusest tingitud keeleliste erisustega toime tulla.

Euroopa Liidu õigusloomemenetluse alguses, kui komisjon paneb kokku oma õigusloomealgatust, töötab komisjon ühe originaalversiooniga (inglis- või prantsuskeelsega), mis seejärel tõlgitakse veel kas inglise või prantsuse keelde (olenevalt sellest, kumb versioon puudu on) ja saksa keelde. Alles seejärel (ehkki tegelikult vahel ka paralleelselt esimese keeleversiooni valmimisega) algab eelnõu tõlkimine teiste liikmesriikide keeltesse.

Kahtlemata saab tõlkimine sellises kontekstis tavapärasest teistsuguse tähenduse, kui võrd ka tõlgitud tekstil on võrdne kaal teiste keeleversioonidega ja, olenevalt õigusakti liigist, võib olla asutamislepingutega määratud mõju. Iga liikmesriik kasutab oma õiguskeelt, mis on oma eripära ja terminoloogia saanud ajaloo jooksul ning mis on mõjustatud selle riigi õiguskultuurist. Ühtsel Euroopa Liidu õigusel ei ole oma keelt ja nii tulebki seda väljendada liikmesriikide keeltes, millest igaljuhul on küljes oma õiguskultuuri pits. Seega ei ole jutt lihtsalt keeleerinevustest, vaid ka teistsugustest sisulistest arusaamadest, mis mõjutavad keelelist väljendust. Suurimad erinevused on Mandri-Euroopa ja üldise õiguse maade õiguskeelte vahel. Kuigi lähenemistendents on märgata, ei saa praegu ega ilmselt veel lähitulevikuski õigussüsteeme klassifitseerides Mandri-Euroopa ja *common law* õigussüsteemiga riike ühte õigusperekonda liigitada. Euroopa integratsioon ei ole veel nii sügavalt neid õigussüsteeme puudutanud, et nende olemust täielikult muuta. Seega peab ingliskeelset lähteteksti kasutades alati arvestama võimalike üllatustega. Näiteks on inglise *property law*, mis on kujunenud *common law* raames (vastandina *equity* alla kuuluvatele instituutidele), sedavõrd Inglise õigusele iseomane ja selle ajalooga läbi põimunud, et selles kasutatavad mõisted Mandri-Euroopa mõistetega ei ühti ning pole sageli tõlgitavad. Terminid, nagu *ownership* ja *in possession*, ei ole täpsed tõlkevasted eestikeelsetele mõistetele *omand* ja *valdus*; mõistetele *fee simple absolute* ja *conveyance* puuduvad eesti õigusterminoloogias võimalikud tõlkevasted aga hoopis. Ja kuigi Euroopa Liidul puudub õigusloomepädevus asjaõiguse alal, leidub siiski valdkondi, millel on kokkupuutepunkte asjaõigusega.

Finantstagatiskokkulepete direktiiv³ on inglise keeles kasutatud mõistet *right of use* ja eestikeelsest direktiivi tekstist leiamegi vastena *kasutusõiguse*. Kuid ingliskeelsed, meie

³ Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu direktiiv 2002/47/EÜ finantstagatiskokkulepete kohta (EÜT L 168, 27.06.2002, lk 0043-0050).

mõistes eraõiguse terminid, peaksid tõlkijat alati ettevaatlikkusele manitsema. Kui teksti edasi lugeda, siis selgub, et *kasutusõiguse* all on mõeldud ka *käsitamist*, mistõttu *kasutusõiguse* kui eesti õigusterminoloogias selgelt teistsuguse tähendusega termini tarvitamine ei ole põhjendatud ja on isegi vale. Tegemist on tüüpilise näitega, kus pealtnäha on leitud sobiv tõlkevaste, kuid lähem analüüs lükkab selle veendumuse ümber. Sisust lähtuvalt võiks aga kaaluda, kas selle asemel ei sobiks selles kontekstis kasutada mõnda muud eesti õiguskeeles ja Eesti õiguses kasutatavat terminit, nt *käsitusõigust*. Näiteks saksa- ja soomekeeles tekstis ongi niiviisi tehtud.

Termin *hea usk* samastatakse tõlkides inglise *good faith* 'iga, kuigi mõistete sisu õigussüsteemide erisuste tõttu täiesti ei kattu. Näiteks *hea usu põhimõttel* on Inglise õiguse kohaselt märksa kitsam tähendus kui Euroopa Liidu õiguses, tähendades pigem džentelmenlikku kohustust hoiduda valetamisest. Euroopa Liidu õigusakt võib anda mõistetele kas laiemat või kitsamat tähendust. Oluline kriteerium on aga see, et Euroopa Liidu õigusakt oleks liikmesriigisisiselt õigesti mõistetav, ning sellest peab terminivalikul lähtuma.

Terminoloogiliste valikute tegemisel tuleks lähtuda eesti õiguskeelest niivõrd, kui võrd see on võimalik, ja otsida sisuliselt sobivaid vasteid.

Eesti karistusõiguse spetsialistide jaoks – ja mitte ainult nende jaoks, vaid ka konkreetsete õiguslike tagajärgede mõttes – ei ole kindlasti ükskõik, kas Euroopa Liidu õigusaktis kasutatakse terminit *karistus* või *sanktsioon*. Eesti karistusõiguse tähenduses on *karistus* sanktsioon, mida kohaldatakse rikkumise eest (karistus võib olla *kriminaalkaristus* karistusseadustiku⁴ mõttes, *väärteokaristus* karistusseadustiku ja eriseaduste kohaselt ning *distiplinaarkaristus* eriseaduste kohaselt). *Sanktsioon* on aga laiem mõiste, mis hõlmab igasugust seadusega ettenähtud riigipoolset sündi või mõjutusvahendit, mida rakendatakse riigielu korraldamisel. Sanktsioon on näiteks ka *summiraha*, mida saab kohaldada asendustäitmise ja summiraha seaduse alusel. Sanktsioonina võib käsitada muidki piiranguid, mida riik võib üksikisikule seada. Olemas on ka rahvusvahelise sanktsiooni seadus.

Õige termini valik kindlustab selle, et õigusakti riigisisiselt ka õigesti, s.o Euroopa Liidu õigusakti mõtte kohaselt rakendatakse. *Karistuse* kasutamine võib kaasa tuua selle, et Euroopa Liidu õigusakti Eestis rakendamise käigus võib seadusandja ekslikult arvata, et rikkumise eest saab järgneda üksnes karistus kui riigi reageering. Samal ajal võib olla kaheldav, kas selline on ikka Euroopa Liidu õigusakti mõte olukorras, kus tuleb tagada mõjuv, sobiv ja tõhus riigi reageering, mis võib põhimõtteliselt seisneda ka muude meetmete võtmises.

Kui Eesti õigusaktides sobivat terminit ei ole, võib osutada vajalikuks ka uute terminite loomine. Sel juhul oleks kindlasti soovitatav tutvuda eesti asjakohase õigusterminoloogiaga ning konsulteerida ka spetsialistidega. Nii võivad näiteks termini *minor offences* parimateks tõlkevasteteks olla *väikesed kuriteod* või *pisisüüteod* ehk *bagatellideliktid*, mis on

⁴ RT I 2001, 61, 364; 2004, 88, 600.

terminitena tuntud küll erialakirjanduses, kuid mitte kehtivas õiguses. Suures osas kattub *minor offences* Eesti õiguses ka *väärteo* mõistega, kuigi mitte sajaprotsendiliselt, sest Eesti õiguses on ka kuritegusid, mida võib süü vähese tähtsuse tõttu otstarbekuse kaalutlusel lõpetada.

Samamoodi võib tekkida vajadus luua Euroopa Liidu õigusaktide rakendamiseks vastuvõetud riigisisises õigusaktis uusi termineid, mida meie õigussüsteem siiani kasutanud ei ole. Euroopa Liidu määruse (EÜ) nr 2157/2001 „Euroopa äriühingu (SE) põhikirja kohta“ rakendamise seaduses⁵ peeti põhjendatuks nimetada Euroopa äriühingu juhtimisorganit üheastmelise juhtimissüsteemi puhul *haldusnõukoguks*. *Juhatus* või *nõukogu* kasutamine poleks olnud kohane, sest juhtimisorgani tegelikud funktsioonid hõlmavad elemente mõlemast riigisiseses õiguses tuntud organist.

Et ma juba nimetasin selle Euroopa Liidu määruse pealkirja, mida tuli riigisiselt rakendada, siis tahan juhtida tähelepanu paarile keelelisele aspektile, millest võiks Euroopa Liidu õigusaktide eesti keelde tõlkimisel lähtuda. Tahan teha märkuse *kohta*-konstruktsiooni kasutamise kohta Euroopa Liidu õigusaktide pealkirjades. Teatavasti muutub selline tarind viitamisel ebamugavaks ega kõla sugugi hästi. Välislepingute pealkirjade tõlkimiseks on Eesti Õiguskeele Keskus andnud juhtnööri,⁶ kuidas eelistada *kohta*-tarindile muid variante.

Euroopa Liidu õigusakti tõlkides tuleks võõrsõnadele eelistada eesti sõnu ja väljendeid. Näiteks *fiskaalne* ja *funktioneerima* asemel võiks kasutada *rahaline* ja *toimima*. Ülipüüdlik sõnasõnaline tõlkimine muudab õigusakti raskesti loetavaks. Mõnikord võib teksti selgemaks muutmisel olla otstarbekas isegi sõnu lisada.

Euroopa Liidu õigusakti eestikeelne lõppvariant peaks valmima koostöös. Euroopa Liidu Nõukogu töögruppides peaks olema võimalik töötada juba omakeelsete tekstidega. Kuid praegune olukord on normaalsest töökorraest küll märkimisväärselt erinev. Sageli töögrupis eestikeelset eelnõu veel ei ole. Komisjon on üle koormatud ja tõlkijaid ei jätku. Samas peaks töögrupist saadud teksti põhjal Eesti valdkonnaekspertidel või tema juhiste alusel tegutseval Brüsseli Eesti esinduse atašeel olema võimalik tõlkijale oma märkusi edastada. Peale õigusterminoloogia sisaldavad Euroopa Liidu õigusaktid rohkesti muude erialade terminoloogiat, mille õigsust peaksid jälgima valdkonnaspetsialistid, kes valmistavad ette töögruppide koostumisi. Töögrupis on tegelikult võimalik kasutada ka keelelist reservatsiooni, mis, nagu iga teinegi reservatsioon, peab olema enne põhjalikult läbi kaalutud. Seda aga ei saa teha, kui tõlget ei ole.

Õigusakti eelnõu tõlkides, selle väljendite taga olevat mõtet välja selgitades on selge ja arusaadava teksti saavutamise huvides soovitatav valdkonnaspetsialistidelt nõu küsida. Nende kontaktide kõrval on oluline pidada sidet Eesti Õiguskeele Keskusega, kellel on Eesti

⁵ RT I 2004, 81, 543.

⁶ H. Saluäär. Juhtnõore välislepingute tõlkijale. – Õiguskeel 2004, nr 4, lk 39–41.

õigusaktide eelnõudele keeleekspertiisi tehes õiguskeele olukorrast ülevaade. Ka keskuse õigusterminite andmebaas, mis tulevikus veebi riputatakse, peaks saama Euroopa Liidu tõlkijaile igapäevaseks töövahendiks.

Kokkuvõtteks peab tõdema, et vastuolusid eri keeleversioonide vahel tuleb ette päris tihti ja see on paratamatu. Neid aga saab tõlgendamise teel ületada. Olgu tõlge milline tahes, Euroopa Liidu õiguse rakendamisel peab ikkagi lähtuma õigusakti mõttest. See tähendab näiteks, et kui Euroopa Liidu õigusakti kohaldatakse perekonnaõigussuhetele, kuid õigusakt nime- tab reguleerimisalaks üksnes tsiviilõiguse, siis tuleb seda kohaldada perekonnaõigussuhe- tele ka Suurbritannias, kuigi Inglise õiguses perekonnaõigust tsiviilõiguse osaks ei peeta.

Euroopa Kohus on korduvalt väljendanud seisukohta, et tõlgendamisel ei ole õige tugineda üksnes ühele keeleversioonile. Selline lähenemine läheks vastuollu nõudega, mille kohaselt Euroopa Liidu õiguse rakendamine peab olema ühtne.⁷ Aja jooksul on Euroopa Kohtu tõl- gendusmeetodid märkimisväärselt muutunud ja üha harvemini tugineb kohus üksnes keele- listele argumentidele. Kohus otsib teksti mõtet ja eesmärki, rakendades teleoloogilist ja süstemaatilist tõlgendusmetoodikat.

Keeleversioonide võrdsusest rääkides võiks mainida veel üht aspekti. Nimelt ei pruugi kõi- kide liikmesriikide keeleversioonide võrdsuse põhimõte sugugi kehtida enne 2004. aasta 1. maid avaldatud Euroopa Liidu õigusaktide kohta, mida Eesti pidi enne Euroopa Liiduga liitumist tõlkima. On üsna tõenäoline, et Euroopa Kohus annab tõlgendamisel väiksema kaalu sellele Euroopa Liidu eestikeelsele õigusaktile, mis koostati, võeti vastu ja avaldati ajal, mil Eesti ei olnud veel Euroopa Liidu liikmesriik. Sellist lähenemist on Euroopa Kohtus juba kord varasemate laienemiste järel kaalutud, kui kohtujurist tugines ühe kreekakeelse teksti tõlgendamisel just niisugusele argumentile, lugeses kreekakeelses tekstis sisalduva tõlkeveaks.⁸

Iga õigusnormi adressaat ei ole ega peagi olema kursis Euroopa Liidu õiguse tõlgenduspõ- himõtetega. Seetõttu peab meie töö eesmärk olema arusaadav ja adekvaatne tõlge. Vigade puhul tuleks kasutada võimalust teha parandusettepanekuid kas parandusmenetluse, õigus- aktide muutmise, kodifitseerimise või ümbersõnastamise käigus. See on küll tagantjäreletar- kus, kuid siiski üks viis, kuidas Euroopa Liidu õigusakti selgemaks muuta. Hea tahtmise ja koostöö korral on võimalik vältida umbkeelset Euroopa Liidu õigust.

KARMEN VILMS,

Justiitsministeeriumi õigusloome büroo juhataja

⁷ Milk Marketing Board of England and Wales v. Cricket St. Thomas Estate, C-372/88 [1990] EKL I-1345.

⁸ Greek State v. Inter-Kom, 71/87 [1988] EKL 1978.

EUROOPA KOHTU DOKUMENTIDE TÕLKIMINE EESTI KEELDE¹

Euroopa Kohtul on kolmandale võimule tüüpilised kontrollifunktsioonid. Kohtu pädevuse üksikasjaline käsitlemine ja eristamine liikmesriikide kohtute pädevusest ei ole minu ettekan-
de teema. Üldistavalt võib aga öelda, et Euroopa Kohtu lahenditel on Euroopa õiguses samasugune roll mis liikmesriikide kõrgemate kohtute lahenditel oma riigi õiguses. Võrreldes Eesti kohtutega, on Euroopa Kohus Euroopa õigust ulatuslikumalt edasi arendanud, tuleta-
des uusi õiguse üldpõhimõtteid ning analüüsides ühenduse seadusandja eesmäärke. Vaidlu-
si lahendades tõlgendab ja kohaldab Euroopa Kohus Euroopa õigust, mistõttu väljakujune-
nud kohtupraktika tundmine on vajalik nii õigusaktide õigeks tõlgendamiseks ja kohaldami-
seks kui ka oma õiguste kaitseks. Kohtupraktika tähtsus Euroopa õiguses tingib vajaduse
teha see kättesaadavaks kõigis ühenduse keeltes, sealhulgas eesti keeles. Sihtrühm, kes
peab saama võimaluse Euroopa Kohtu lahenditega eesti keeles tutvuda, on põhimõtteliselt
kogu eesti rahvas, eelkõige muidugi juristid. Teadmine, et see sihtrühm on väga nõudlik ja
kriitiline, sunnib meid oma töösse vastutustundlikult suhtuma ning olema koostööle ja taga-
sasidele avatud.

Keeltekasutuse õiguslik alus

Euroopa Liidu aluslepingutes on keeleküsimust puudutatud põgusalt. Euroopa Majandus-
ühenduse asutamislepingu² artiklis 217 oli sätestatud, et eeskirjad ühenduse institutsiooni-
de keelte kohta määrab ühehäälselt kindlaks nõukogu, ilma et see piiraks Euroopa Kohtu
kodukorras sisalduvate sätete kohaldamist. Amsterdami lepingu³ kohaselt muutus endine
artikkel 217 Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikliks 290, kuid selle sõnastus jäi endi-
seks. Nice'i lepingus⁴ on aga kõnealune artikkel 290 antud uues sõnastuses ja sätestab
endiselt nõukogu pädevuse kehtestada eeskirjad ühenduse institutsioonide keelte kohta.
Kuid Euroopa Kohtu osas tehakse viide tema põhikirjale, mitte enam kodukorrale. Praegu
kehtib Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 290 järgmises sõnastuses:

*Eeskirjad ühenduse institutsioonide keelte kohta määrab ühehäälselt kindlaks nõuko-
gu, ilma et see piiraks Euroopa Kohtu põhikirjas sisalduvate sätete kohaldamist.*

¹ Ette kantud XII õiguskeelepäeval 8. detsembril 2004.

² Alla kirjutatud 25. märtsil 1957.

³ 2. oktoobril 1997 allakirjutatud Amsterdami leping, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut, Euroo-
pa ühenduste asutamislepinguid ja teatavaid nendega seotud akte, EÜT C 340, 10.11.1997.

⁴ EÜT C 80, 10.3.2001.

Euroopa Majandusühenduses kasutatavad keeled on kindlaks määratud nõukogu 15. aprilli 1958. aasta määrusega nr 1,⁵ mille artiklis 1 on loetletud ühenduse ametlikud keeled ning selle institutsioonide töökeeled. Kehtiva sõnastuse kohaselt on neid kokku 20, nende hulgas eesti keel.

Euroopa Kohtu põhikirjas⁶ täpsemat keeltekasutuse korda siiski veel ei ole. Euroopa Liidu lepingule, Euroopa Ühenduse asutamislepingule ja Euroopa Aatomienergiaühenduse asutamislepingule lisatud protokoll Euroopa Kohtu põhikirja kohta sisaldab artiklis 64 üksnes viited Euroopa Kohtu kodukorrale ja esimese astme kohtu kodukorrale. Artikli 64 sõnastus on järgmine:

Euroopa Kohtu ja esimese astme kohtu keeltekasutuse korda reguleerivate eeskirjade vastuvõtmiseni käesolevas põhikirjas kohaldatakse jätkuvalt Euroopa Kohtu kodukorra ja esimese astme kohtu kodukorra keeltekasutuse korda reguleerivaid sätteid. Nimetatud sätteid võib muuta või kehtetuks tunnistada üksnes käesoleva põhikirja muutmiseks ettenähtud korra kohaselt.

Euroopa Kohtu põhikirja muutmist reguleerib Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 225 (endine artikkel 168a), mille kohaselt Euroopa Kohtu põhikirja vajalikud kohandused ja täiendused võtab vastu nõukogu, kes teeb seda Euroopa Kohtu taotlusel ning pärast Euroopa Parlamendi ja komisjoniga konsulteerimist.

Euroopa Kohtus ja esimese astme kohtus kehtiva keeltekasutuse regulatsiooni leiame niisiis kohtu kodukorrast.

Euroopa Kohtu kodukorra⁷ artikli 29 lõike 1 kohaselt on kohtumenetluse keeled eesti, hispaania, hollandi, iiri, inglise, itaalia, kreeka, leedu, läti, malta, poola, portugali, prantsuse, rootsi, saksa, slovaki, sloveeni, soome, taani, tšehhi ja ungari keel. Selles loetelus on 21 keelt (lisaks ühenduse ametlikele keeltele ka iiri keel). Kohtumenetluse keele valib hageja. Kui aga

⁵ EÜT B 17, 6.10.1958, lk 385–386 ja EÜT 34, 29.5.1959, lk 650 parandusõied, muudatused EÜT L 73, 27.3.1972, lk 122, EÜT L 101, 28.4.1972, lk 1, EÜT L 2, 1.1.1973, lk 1–27, EÜT L 291, 19.11.1979, lk 113, EÜT L 302, 15.11.1985, lk 242, EÜT C 241, 29.8.1994, lk 285, ELT L 236, 23.9.2003, lk 791, ELT L 169, 1.5.2004, lk 1–2.

⁶ Protokoll Euroopa Kohtu põhikirja kohta on lisatud Euroopa Liidu lepingule, Euroopa Ühenduse asutamislepingule ja Euroopa Aatomienergiaühenduse asutamislepingule vastavalt 26. veebruari 2001. aasta Nice'i lepingule, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut, Euroopa ühenduste asutamislepinguid ja teatavaid nendega seotud akte (EÜT C 80, 10.3.2001, muudatused ELT L 188, 26.7.2003, lk 1, ELT L 236, 23.9.2003, lk 37, ELT L 132, 29.4.2004, lk 1 ja ELT L 194, 2.6.2004, lk 3 parandusõied).

⁷ EÜT L 176, 4.7.1991, lk 7 ja EÜT L 383, 29.12.1992 parandusõied, muudatused EÜT L 44, 28.2.1995, lk 61, EÜT L 19.4.1997, lk 1, EÜT L 351, 23.12.1997, lk 72 parandusõied, EÜT L 122, 24.5.2000, lk 43, EÜT L 322, 19.12.2000, lk 1, EÜT L 119, 27.4.2001, lk 1, EÜT L 272, 10.10.2002, lk 24, EÜT L 281, 19.10.2002, lk 24 parandusõied, ELT L 147, 14.6.2003, lk 17, ELT L 172, 10.7.2003, lk 12, ELT L 132, 29.4.2004, lk 2, ELT L 127, 29.4.2004.

kostjaks on liikmesriik või liikmesriigi kodanik või juriidiline isik, on kohtumenetluse keeleks kõnealuse riigi riigikeel.⁸ Eelotsusetaotluse korral on kohtumenetluse keeleks kohtuasja Euroopa Kohtule edastanud riigi kohtu keel.⁹

Osundatud artikli 29 lõikes 3 on sätestatud, et kohtumenetluse keelt kasutatakse eelkõige poolte kirjalikes ja suulistes avaldustes ning neile lisatud dokumentides, samuti Euroopa Kohtu protokollides ja kohtuotsustes. Kõigile dokumentidele, mis on esitatud muus keeles kui kohtumenetluse keel, peab olema lisatud tõlge kohtumenetluse keelde. Mahukate dokumentide puhul võib piirduda väljavõtete tõlkimisega. Euroopa Kohus võib siiski omal algatusel või poole taotlusel alati nõuda ulatuslikumat või täielikku tõlget. Erandina eespool toodud sätetest on liikmesriigil õigus kasutada oma riigikeelt Euroopa Kohtus läbivaatamisel oleva kohtuasja menetluses astudes või eelotsusemenetluses osaledes. See kehtib nii kirjalike dokumentide kui ka suuliste pöördumiste kohta. Kohtusekretär korraldab mõlemal juhul tõlkimise kohtumenetluse keelde. Ühtlasi võivad Euroopa Kohtu president ja kodade esimehed suulises menetluses, ettekandja-kohtunik oma esialgses ettekandes ja kohtuistungil ettekandes, kohtunikud ja kohtujuristid küsimuste esitamisel ja kohtujuristid oma ettepaneku esitamisel kasutada peale kohtumenetluse keele ühte artikli 29 lõikes 1 märgitud keeltest. Kohtusekretär korraldab tõlkimise kohtumenetluse keelde.

Kodukorra artikkel 30 näeb ette, et kohtusekretär korraldab kohtuniku, kohtujuristi või poole taotlusel Euroopa Kohtu menetluse käigus suuliselt või kirjalikult esitatu tõlkimise keeltesse, mille taotleja valib artikli 29 lõikes 1 märgitud keelte seast. Samas on artikli 30 lõikes 2 sätestatud, et kohtu väljaanded avaldatakse nõukogu määruse nr 1 artiklis 1 märgitud keeltes.

Kodukorra artikli 31 kohaselt on kohtumenetluse keeles või muus kodukorra artikli 29 alusel lubatud keeles koostatud dokumentide tekstid autentsed.

Kodukorra artikli 104 lõike 1 alusel tuleb eelotsusetaotlused edastada liikmesriikidele originaalkeeles, millele on lisatud vastavasse riigikeelde tehtud tõlge.

Analoogilised sätted kohtumenetluse keele kohta on Euroopa ühenduste esimese astme kohtu kodukorras.¹⁰ Kohtumenetluse keelt käsitlevaid sätteid esitasin näitamaks, et Euroopa Kohtu tõlkeosakonnas võib ette tulla kõikvõimalike kohtumenetluse dokumentide tõlkimist. Järgnevalt annan lühiülevaate Euroopa Kohtus tõlkimisega tegelevatest struktuuriüksustest.

⁸ Euroopa Kohtu kodukorra artikli 29 lõike 2 esimene lõik.

⁹ Euroopa Kohtu kodukorra artikli 29 lõike 2 teine lõik.

¹⁰ EÜT L 136, 30.5.1991 ja parandus EÜT L 317, 19.11.1991, lk 34, muudatused EÜT L 249, 24.9.1994, lk 17, EÜT L 44, 28.2.1995, lk 64, EÜT L 172, 22.7.1995, lk 3, EÜT L 103, 19.4.1997 ja parandus EÜT L 351, 23.12.1997, lk 72, EÜT L 135, 29.5.1999, lk 92, EÜT L 322, 19.12.2000, lk 4, ELT L 147, 14.6.2003, lk 22, ELT L 132, 29.4.2004, lk 3, ELT L 127, 29.4.2004, lk 108.

Kes tõlgib?

Kohtu struktuuris on kirjaliku tõlkega tegelevatel üksustel tähtis osa. Vastavalt ametlike keelte arvule on Euroopa Kohtul kirjaliku tõlke tegemiseks 20 tõlkeosakonda. Eesti keele osakonnas on praegu 24 töötajat: osakonna juhataja, 18 juristlingvisti ja 5 sekretäri. Töö mahtu arvestades on seda vähe. Võrdluseks: prantsuse keele osakonnas on 56 töötajat, soome keele osakonnas 39. Eesti keele osakonnas on mitu juristlingvisti ametikohta veel täitmata ja kohus otsib pädevaid inimesi, keda tööle võtta. Ametlik konkurss nende kohtade täitmiseks kuulutati välja 2003. aasta suvel. Siis ei õnnestunud kõiki kohti täita, sest kandidaadilt nõuti vähemalt kaheaastast juristipraktikat. Kvalifikatsiooninõuded tulenevad Euroopa Kohtu kodukorra artiklist 22. Selle järgi peab ametikoha taotlejal olema juristidiplom, ta peab oskama väga hästi eesti keelt ja üsna hästi veel kaht Euroopa Liidu keelt. Praegu vajab kohus eelkõige prantsuse ja saksa keelt oskavaid juriste. Kohtus töötades on võimalik kursustel oma keeleoskust täiendada ja õppida uusi keeli.

Töötingimused on head. Kirjaliku tõlke tegijad töötavad Luxembourgis Kirchbergi platool omaette hoones, mida nimetatakse T-hooneks. Igal juristlingvistil on omaette kabinet, arvuti ja muud vajalikud töövahendid. Töö seisneb kirjalike dokumentide tõlkimises eesti keelde ja kolleegide tõlgete ülevaatamises. Kes meie töö vastu sügavat huvi tunneb, võib lisateabe saamiseks võtta ühendust Euroopa Kohtuga. Varem või hiljem tuleb ka uus konkurss vabade juristlingvisti ametikohtade täitmiseks.

Mida me tõlgime?

Seni oleme tõlkinud peamiselt Euroopa Kohtu ja esimese astme kohtu otsuseid ja määrusi, samuti kohtujuristi ettepanekuid. Need dokumendid avaldatakse kohtulahendite kogumikus. Enne avaldamist on need kättesaadavad Euroopa Kohtu kodulehel. Eestikeelse kodulehe aadress on <http://curia.eu.int/et/transitpage.htm>.

Oleme tõlkinud palju kohtu teadaandeid, mida on mitut liiki. Suures plaanis liigitatakse teadaanded sõltuvalt sellest, kas need käsitlevad kohtule esitatud dokumenti (eelotsusetaotlus, hagi, apellatsioonkaebus) või kohtulahendit (otsus, määrus, kohtuasja registrist kustutamine). Liigituse aluseks on ka see, kas tegemist on Euroopa Kohtu või esimese astme kohtu menetlusega. Eraldi oleme välja toonud paar hagi liiki (liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi, Siseturu Ühtlustamise Ametiga seotud hagi) ja paar kohtuotsuse liiki (otsus eelotsusetaotluse asjas, otsus avaliku teenistuse asjas). Viimane liigitus on välja kujunenud pragmaatilistel põhjustel. Neid teadaandeid lihtsalt on nii palju, et on mõttekas välja töötada eraldi teadaande põhi, kus dokumendi korduvad osad on juba tõlgitud ja ilmuvad dokumendi koostamisel automaatselt.

Tõlgitavate dokumentide hulka kuuluvad veel kohtu sisedokumendid, näiteks kohtu struktuuri kirjeldus, protokoll kodade koosseisu kohta, samuti blanketid ja templid.

Tõlke kvaliteedi tagamine

Euroopa Kohus hindab väga kõrgelt tõlke kvaliteeti. Vajaliku taseme saavutamine algab juba kutseoskuseõuetest, millest eespool juttu oli. Kohtulahend on suhteliselt keeruline juriidiline tekst, mille õigeks mõistmiseks ja teises keeles sõnastamiseks võetakse tööle juristid, kes tunnevad termineid ja saavad aru õigusküsimustest, mida kohus lahendab. Erialane ettevalmistus võimaldab neil kohtulahendi sisu adekvaatselt edasi anda. Eeldatavasti valdab jurist õiguskeelt ja suudab dokumendi oma emakeeles vormistada.

Kvaliteeti aitab tagada töökorraldus: ühe juristi tõlgitud dokumendi vaatab teine jurist veel üle.

Kohtuotsustes esinevad tsitaadid Euroopa õiguse allikatest ja varasematest kohtuotsustest. Need tuleks kõik ametlikest tekstidest sõna-sõnalt üle võtta. Samuti tuleb täpselt järgida õigusaktis kasutatud terminoloogiat. Paraku ei ole kõiki õigusakte eesti keelde tõlgitud. Siis tõlgime vajaliku tekstilõigu ise ja kirjutame selle järele nurksulgudesse *mitteametlik tõlge*. See aga on viimane võimalus, enne seda otsime õigusakti eestikeelset teksti andmebaasidest. Meile on kättesaadavad CELEX¹¹, EUR-LEX¹², CCVISTA¹³, JURISVISTA¹⁴ ja Eesti Õiguskeele Keskuse andmebaas¹⁵.

Lisaks loetletud õigusaktide andmebaasidele on meie kasutuses terminoloogia andmebaasid EURODICAUTOM¹⁶, TIS¹⁷, IATE¹⁸, EUROVOC¹⁹ ja Eesti Õiguskeele Keskuse andmebaas. Kaubamärgi asjades kasutame Siseturu Ühtlustamise Ameti andmebaase CTM-ONLINE²⁰ ja EURONICE-ONLINE²¹. Lisaks neile on Euroopa Kohtul spetsiaalne terminoloogia andmebaas Judit, millele pääsme ligi sisevõrgu kaudu ja mis sisaldab üle 500 kohtumeneflusega seotud mõiste või väljendi 20 keeles. Kõigis loetletud andmebaasides ei ole eestikeelseid vasteid, võrrelda saab vaid 11 keeles kasutatavaid väljendeid, et leida võimalikult täpsem eestikeelne vaste. Meie osakond on ka ise koostanud täiendava terminite andmebaasi, kus on üle 300 väljendi prantsuse ja eesti keeles.

Kvaliteedi tagamise ja stiili ühtlustamise nimel oleme kohtu teiste osakondade eeskujul koostanud „Euroopa Kohtu tõlkija käsiraamatu“, millest võib leida Euroopa Liidu institutsioonide, muude asutuste ja nende struktuuriüksuste, liikmesriikide, tähtsamate lepingute

¹¹ <http://europa.eu.int/celex/htm>.

¹² <http://europa.eu.int/eur-lex>.

¹³ <http://ccvista.taie.x.be>.

¹⁴ <http://jurisvista.taie.x.be>.

¹⁵ <http://www.legaltext.ee/>.

¹⁶ <http://europa.eu.int/eurodicautom>.

¹⁷ <http://tis.consilium.eu.int/utwebtis/frames/introfsEN.htm>.

¹⁸ <https://iate.eu-admin.net/iatenew/Plugin.jsp>.

¹⁹ <http://europa.eu.int/celex/eurovoc>.

²⁰ http://oami.eu.int/search/trademark/la/fr_tm_search.cfm.

²¹ http://ohmi.eu.int/search/Euronice/la/FR_ExpressionScreen.cfm.

ning dokumendiliikide nimetuste eestikeelseid vasteid. Võrdluseks sisaldab käsiraamat samu mõisteid prantsuse, inglise, saksa ja soome keeles. Käsitatud on õigusakti liigendust koos kõikvõimalike osade nimetustega, mida läheb tarvis viitamisel. Käsiraamatus on ka levinumad korduvkeelendid ja kohtuotsuste alapealkirjad, mõned sageli korduvad laused, teadaannete näidised. Valisin käsiraamatust kaks punkti, mis vajavad laiemat tutvustamist. Mõlemad käsitlevad viitetehnikat.

Viitetehnika ühtlustamine

1. Euroopa Kohtu ja esimese astme kohtu otsustele viitamisel kasutatava viite põhiskeem on järgmine:

12. detsembri 1996. aasta otsus kohtuasjas C/T-nr/aasta: x versus y, EKL aasta, lk ..., punkt ...

Seega märgitakse esmalt kohtuotsuse väljakuulutamise kuupäev, siis kohtuasja number, mille koosseisus on kohtu tunnus (C = Euroopa Kohus, T = esimese astme kohus), seejärel asja järjekorranumber ja algatamise aasta, asjaosaliste nimed (näiteks komisjon v. Belgia, Lancry jt), märge EKL ja selle avaldamise aasta, lõpuks lehekülje number ning enamasti ka kohtuotsuse punkti number.

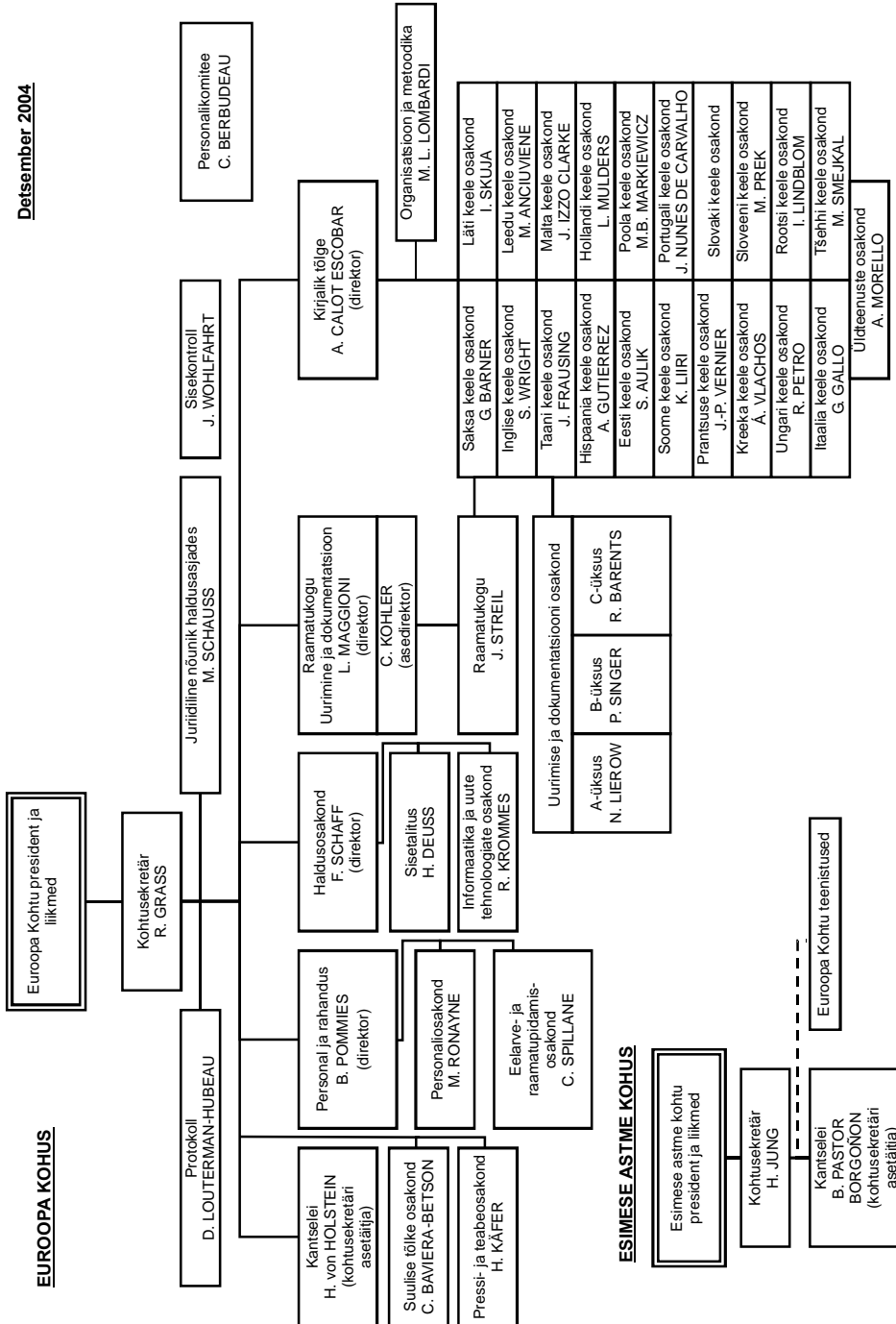
2. Kohtuotsuse lugejal on kasulik teada, et Euroopa Kohus kasutab alates 1999. aasta 1. maist spetsiifilist viitetehnikat aluslepingutele viitamiseks seoses sellega, et Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklite numeratsioon on Amsterdami lepinguga muudetud.

Viidates artiklile pärast 1. maid 1999 kehtinud sõnastuses, lisatakse artikli ette kaks tähte, mis tähistavad vastavat (asutamis)lepingut: Euroopa Liidu leping = EL, EÜ asutamisleping = EÜ, ESTÜ asutamisleping = ST, Euratomi asutamisleping = EA. Seega viide *EÜ artikkel 234* osutab artiklile pärast 1. maid 1999 kehtivas sõnastuses.

Viidates artiklile enne 1. maid 1999 kehtinud sõnastuses, lisatakse artikli ette vastava lepingu lühendatud nimetus: *Euroopa Liidu lepingu, EÜ (või EMÜ) asutamislepingu, ESTÜ asutamislepingu* või *Euratomi asutamislepingu*. Seega viide *EÜ asutamislepingu artikkel 85* osutab artiklile enne 1. maid 1999 kehtinud sõnastuses.

MARET LIIVAK,
Euroopa Kohtu
juristlingvist

Detsember 2004

JURISTLINGVISTI TÖÖST EUROOPA LIIDU NÕUKOGUS¹

Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikli 290 kohaselt määrab eeskirja ühenduse institutsioonide keelte kasutamise kohta ühehäälselt kindlaks nõukogu, *ilma et see piiraks Euroopa Kohtu põhikirjas sisalduvate sätete kohaldamist*. Seega on ühenduse õigus olnud mitmekeelne algusest peale. Nõukogu 15. aprilli 1958. aasta määrust nr 1, millega kehtestatakse ühenduse ametlikud keeled, on korduvalt muudetud vastavalt sellele, kuidas Euroopa Liiduga on ühinenud uued riigid. Alustanud neljast keelest (hollandi, itaalia, prantsuse ja saksa keel), ollakse nüüd, pärast viimast laienemist, jõutud 20 ametliku keeleni. Sama põhimõtet on väljendatud Euroopa Liidu põhiseaduse lepingu artiklis III-433, kuhu on peaaegu muutmata kujul üle võetud asutamislepingu sõnastus: *Nõukogu võtab ühehäälselt vastu Euroopa määruse, millega kehtestab eeskirjad liidu institutsioonide keelte kohta, ilma et see piiraks Euroopa Liidu Kohtu põhikirja sätete kohaldamist*.

Tähelepanu väärib eelmainitud määruse säte, mille kohaselt juhul, kui liikmesriik või liikmesriigi jurisdiktsiooni alla kuuluv isik pöördub ametlikus keeles Euroopa Ühenduse institutsiooni poole, tuleb talle vastata samas keeles. Seega saab Euroopa Liidu institutsioonidega suhelda ka eesti keeles.

Organisatsiooni struktuur ja töökorraldus

Juristlingvistid kuuluvad Euroopa Liidu Nõukogu peasekretariaadi õigustalituse koosseisu, moodustades selle eraldi allüksuse. Juristlingviste on peasekretariaadis iga keele kohta kolm.

Nad vaatavad läbi nõukogus vastuvõtmisele tulevate määruste, direktiivide, otsuste, raamotsuste, ühismeetmete, ühiste seisukohtade ja lepingute eelnõude eestikeelsed tekstid. Selleks ajaks, kui eelnõu jõuab juristlingvisti lauale, on ta peaaegu valmis, kuigi teatud juhtudel, eelkõige kaasotsustusmenetluses, võib ette tulla väiksemaid sisuparandusi. Teksti tuleb võrrelda lähtekeeles ehk dokumendi väljatöötamise keeles oleva tekstiga. Enamik dokumente on koostatud inglise, harvemini prantsuse keeles, üksikjuhtumitel muus Euroopa Liidu ametlikus keeles, mida on kasutanud eelnõu ettevalmistanud tööühm.

Juristlingvisti töö erineb mõneti juristi tavalisest erialasest tegevusest. Arvatavasti on igale juristile tuttav olukord, kus tekib küsimus, kas tegemist on õigusliku probleemiga või kaldub vaidlus pigem muu erialase ekspertiisi valdkonda. Selliseid olukordi võib tulla ette näiteks

¹ Artikkel põhineb XII õiguskeelepäeva ettekandel ja kajastab autori isiklike seisukohti.

lepingu läbirääkimistel, õigusaktide koostamisel ja ka kohtumenetluse käigus. Mõnikord jõutakse koguni küsimuseni, kas mingi probleemi üle otsustamine on üldse kohtu pädevuses. Alati ei olegi lihtne öelda, kas lõpliku sõna peaks ütleva jurist või mõne muu eriala esindaja. Juristlingvisti töö on veel spetsiifilisem. Tema ei peaks otsustama dokumendi juriidilise pädevuse üle. Töö eelnõu sisuga, ka juriidilise sisuga, on tehtud enne, kui eelnõu juristlingvisti kätte jõuab. Selles etapis tuleks vaid kontrollida, kas tõlge lähtekeelest on eelkõige õiguslikult korrektne, kas tõlkija on mõttest õigesti aru saanud ja kuidas on kasutatud terminid. **See, kui tekst on valmis sisuliselt**, ei tähenda veel, et ta oleks **täiesti valmis** ka **vormiliselt** ja **keeleliselt**. Kui lähteteksti tehakse parandusi, on nende tegemine oma keeleversioonis samuti juristlingvisti ülesanne. Parandusi võidakse teha korduvalt ja vahel on neid päris palju. Mõistagi tuleb kontrollida ka normitehnikat, mis ei ole päris sama kui Eesti õigusaktidel. Seega on peamised töövormid töö dokumentidega ja koosolekud. Töö käigus saab konsulteerida teiste juristlingvistidega, Eesti esinduse töötajatega ning ministeeriumide ja muude riigiasutuste ekspertidega. Eestikeelset teksti saab võrrelda ka tõlgetega teistesse keeltesse. Palju abi on võrdlusest soome keelega. Tihti leiab hea lahenduse saksa keele kaasabil, sest sarnase õigusruumi tõttu on just saksa keele kaudu võimalik mõne mõiste või väljendi sisu täpselt mõista.

Õigusaktide koostamise nõuded

Nõukogul, komisjonil ja parlamendil on olemas suunised ühenduse õigusaktide koostamiseks. Neisse on kogutud standardsed väljendid ja aktide vorminäidised. See on õigusaktide väljatöötajate jaoks tänuväärne materjal.

Ühenduse õigusaktidel on ühtne põhistruktuur: preambul, mis koosneb volitustest ja põhjendustest, regulatiivosa ning vajaduse korral ka lisad. Põhjendused moodustavad sageli õigusakti teksti olulise osa ja on väga üksikasjalikud. Näitena võib tuua dumpinguvastaste meetmete kehtestamise määrused, mille puhul põhjendusi võib olla paarikümne lehekülje jagu, samal ajal kui regulatiivosa võib koosneda üksnes mõnest artiklist.

Juhendis antud põhimõtetest tuleks esile tuua järgmisi.

- Õigusakt peab olema selge, lihtne ja täpne. (Selle poole püüdleb muidugi igasugune õigusloome.)
- Tuleb arvestada, kas tegemist on kohustusliku või soovitusliku dokumendiga. Määruse kui otsekohalduva akti sõnastus peab olema väga täpne, direktiiv peab jätma liikmesriikidele piisava kaalutus- ja valikuõiguse.
- Tuleb arvestada normi adressaatidega. Arvestada tuleb nii nende isikutega, kellele sätted on otseselt adresseeritud, kui ka nendega, kes peavad tagama õigusakti rakendamise.

- Vältida tuleks üleliia pikki artikleid ja lauseid, keerukat sõnastust ja lühenditega liialdamist.
- Terminite kasutamine õigusaktis peab olema järjekindel, mõisted peavad olema samad mis üld- ja erialakeeles.
- Juristlingvistide töö seisukohalt on eriti oluline, et eelnõudes kasutataks kogu dokumendi menetlemise vältel selliseid mõisteid ja lausestruktuure, mis arvestavad ühenduse õigusloome mitmekeelsust. Ettevaatlik tuleb olla selliste mõistete kasutamisel, mis on omased ainult ühe riigi õigussüsteemile.

Komisjoni ettepanekud, millest ühenduse õigusaktid teatavasti alguse saavad, tõlgitakse. Komisjonil on oma tõlketalitus ja vajaduse korral tellitakse tõlkeid ka väljastpoolt. Oluline on, et juba eelnõu väljatöötamise ajal pööratakse töörühmades peale dokumendi sisu tähelepanu ka sellele, kuidas seda saaks tõlkida teistesse keeltesse. Komisjon esitab ettepaneku nõukogule (kaasotsustusmenetluse korral ka parlamendile) ning ettepanek töötatakse läbi nõukogu töörühmades. Enne nõukogus vastuvõtmist vaatab akti eelnõu läbi alaliste esindajate komitee ehk Coreper.² Alaliste esindajate komitee jaoks ei pea teksti tingimata tõlkima, küll aga peab see olema tõlgitud enne, kui nõukogu selle vastu võtab. Kuigi dokument töötatakse välja ühes keeles, on kõik tekstid autentset. Nõukogu saab akti vastu võtta üksnes siis, kui see on tõlgitud kõikidesse Euroopa Liidu ametlikes keeltesse. Erand on praegu tehtud kolmeks aastaks malta keele osas.³

Lisaks tavalisele igapäevatööle toimuvad dokumendi ettevalmistamise ajal vajadust mööda ka juristlingvistide koosolekud. Seal täpsustatakse enamasti normitehnikat ja lisatakse muid tehnilisi pisiparandusi. Ekspertide koosolekutel osalevad liikmesriikide esindajad. Tavaliselt on need vastava ala asjatundjad ministeeriumidest või muudest riigiasutustest või Euroopa Liidu juures asuvatest liikmesriikide esindustest.

Koosolekut juhib tavaliselt keegi nn vanade keelte juristlingvistidest,⁴ kohal on komisjoni esindaja ja kui on tegemist kaasotsustusmenetluses vastuvõetava dokumendiga, siis ka Euroopa Parlamendi esindaja.

Nendel koosolekutel väljendub juristlingvisti töö eripära eriti selgesti. Tekst on küll sisuliselt valmis, kuid veel on võimalik parandada sõnastust, juhtida tähelepanu mõistete ebahütlasele kasutusele. Seal saab veel asendada üht mõistet teisega ja juhtida tähelepanu mõiste tõlkimisel probleeme tekitavatele asjaoludele. Muudatuste tegemisel ollakse muidugi ette-

² Vt Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 207.

³ Nõukogu määrus (EÜ) nr 930/2004, 1. mai 2004, mis käsitleb ajutisi erandmeetmeid, mis on seotud Euroopa Liidu institutsioonide õigusaktide koostamisega malta keeles (ELT L 169, 01.05.2004, lk 1).

⁴ Olles omandanud piisavalt kogemusi, on selle ülesande täitmist alustamas ka nn uute keelte juristlingvistid.

vaatlik, sest tekst on kompromissi tulemus. Peamine töö teksti tõlke suupärasemaks muutmisel tuleb teha varem, eelkõige töörühmades või alaliste esindajate komitees, kuid juristlingvistide ja ekspertide koosolekulgi on veel võimalik üht-teist ära teha. Hea, kui ekspert ise on kohal ja saab oma ettepanekut põhjendada, juristlingvist ei pruugi seda nii veenvalt osata. Koostöö esinduse ja ministereeriumidega on väga oluline ning siiani üldiselt hästi kulgenud. Enamasti oleme saanud kiiret ja asjatundlikku abi.

Tõlke- ja toimetamisprobleemid

Juristlingvistide töö maht ja pingelisus on suuresti sõltuvuses tõlgete **kvaliteedist**. Peab ütleva, et tõlgete kvaliteet on veel väga ebaühtlane. Nii võib olla mahuka ja keerulise, kuid professionaalselt tõlgitud dokumendiga tunduvalt vähem tööd kui mõneleheküljelisega, mis on täis vigu ja ebatäpsusi.

Oleme teiste uute keeltega enam-vähem ühesuguses olukorras. Tänu Eesti Õiguskäe Kes- kusele, kuhu tõlketegevus varem oli koondunud ja kes on teinud ära suure töö terminoloogia ja andmebaaside väljakujundamisel, on meie olukord isegi pisut parem.

Peame arvestama seda, et meie õigussüsteem on arenenud väga kiiresti ja mõistete kasutus on ka Eesti õigusaktides muutunud. Mõnes osas aga ei ole meie õigusteooria veel lõplikult välja kujunenud.

On vilunud tõlkijaid, kes tunnevad hästi ka normitehnika nõudeid. See on ideaalne variant. On aga ka algajaid, kes vahel teevad päris naljakaid vigu. On andekaid inimesi, kes on ilmselt varem tõlkinud ilukirjandust. Nende töö on keeleliselt väga ilus, aga kahjuks mitte päris täpne. Selliseid tekste on küll hea lugeda, kuid raske toimetada, sest latusas tekstis on vigu raske avastada.

Tõlgete kvaliteet näib siiski järjekindlalt paranevat. Kuid paratamatult on koos infotehnoloogia võimaluste kasutamisega tuntavad ka selle puudused, nagu „põhjade“ probleem. Näiteks kasutavad tõlkijad programmi, mis teeb eeltõlke, kuid programmis avanev tekst võib olla veidi erinev parasjagu tõlgitavast. Erinevus ei pruugi aga esmapilgul silma jääda. Kui esitada küsimus, kas õigusakti tõlke puhul on parem ilus ja veidi ebatäpne või kohmakavõitu, aga täpne tõlge, siis tuleb arusaadavatel põhjustel eelistada viimast. Õigusakti nimetatase aeg-ajalt instrumendiks. Nii küll eesti keeles ei öelda, kuid eks või ju ka õigusakti vaadelda kui töövahendit ning kes ikka tunneks rõõmu tööriistast, mis on küll hästi disainitud, kuid ei täida oma otstarvet ja võib kasutamisel isegi ohtlik olla.

Terminoloogiaprobleemid

Milline peab olema eestikeelne Euroopa Liidu õigusakt? Asjaolu, et tegemist ei ole eesti keeles väljatöötatud tekstiga, seab omad piirid. Tõlgitud tekst ei saa olla nii sorav ja ilus kui vahetult eesti keeles koostatud tekst.

Teatud erinevused Euroopa Liidu ja Eesti õigusaktide mõistetes on paratamatud. Need tulenevad juba ainuüksi erisugustest reguleerimistasanditest ja üldistusastmetest.

On päris tavaline, et meie riigi ekspert teeb juristlingvistile ettepaneku kasutada direktiivi tõlkes mõistet, mis on Eesti seadustes juba kasutusel, kuid oma tähenduselt kitsam. Selline asendamine ei ole võimalik. Direktiivi kui riigisiseseks kasutamiseks ülevõetava õigusakti sõnastus on üldisem ja peab olema arusaadav eri õigussüsteemides. Seetõttu võivad kasutatavad mõisted olla üldisemad. Kui tõlgime mõiste kitsamalt seetõttu, et meie mõne valdkonna akt kasutab kitsamat mõistet, siis ei ole see tekst formaalselt sama mis teistes keeltes. Praktiliselt ei ole selline akt arusaadav teises riigis elavale eestikeelsele lugejale, kes ei pruugi olla tuttav Eesti seadustega.

Vahel on oldud ehk liiga varmad moodustama uut terminit, et leida vaste tõlgitavale mõistele. Sellise tegevuse puhul tuleb jälgida, kas õigusakti lähtekeeles ei ole sõnal muud laiemat tähendust, mille puhul äsja loodud vaste ei sobi. Kui võimalik, tuleks leida meie üldkeelest vaste, mis hõlmab ka konkreetse valdkonna mõistet.

Kokkuvõtteks

Kõik, kes on osalenud õigusloomes, teavad, kui keeruline on vahel saavutada väljenduse täpsust ja teksti ühest mõistetavust. Juristlingvistide töö on ühelt poolt mõnevõrra lihtsam, sest akti tekst on ju valmis. Teisalt aga on võimalused piiratumad. Meie ei või muuta akti struktuuri, teksti ümber paigutada ega jagada üht lauset mitmeks jne.

Eesti keel ei ole mingilgi moel teistest Euroopa Liidu keeltest halvemas olukorras. Meie olukord on küll pisut erinev, sest Euroopas on ju enamasti tegemist indoeuroopa keeltega.⁵ Meie keele teistsugune lauseehitus aga on pigem õnn kui õnnetus, sest see sunnib tõlkijat tekstist tõepoolest aru saama. Ta ei saa mehaaniliselt sõnu valmisstruktuuri lükkida.

Kõigil dokumentidel, mis eesti keelde tõlgitakse ja mis juristlingvistide pilgu alt läbi käivad, ei ole ühesugust mõju Eestis ega eestikeelsele lugejale. Mõjukaimateks võib pidada määrusi, mida kohaldatakse otse ja millest peavad aru saama kõik. Olulised on ka direktiivid, mis tuleb oma riigi õigusaktidena üle võtta, sest nad on adresseeritud kõigile liikmesriikidele. Sellele vaatamata ei ole meie jaoks väheolulisi tekste, sest tänapäeva infoühiskonnas võib iga dokumendi tõlkimisel läbilastud viga võimendada ja korduda paljudes teistes dokumentides. Need aga on osa meie õigusest ja kultuurist.

REET JAAGUS,
Euroopa Liidu Nõukogu
juristlingvist

⁵ Indoeuroopa keelte hulka ei kuulu eesti, soome, ungari ja malta keel.

ÕIGUSKEELEKÜSIMUSED EUROOPA KOMISJONI ÕIGUSTOIMETAJA TÖÖS¹

Õigusteksti kujunemine

Vaadeldes Euroopa Liidu õigusakti ettevalmistust komisjonis, võib põhimõtteliselt eristada viit tööjärku.²

1. Komisjoni vastutavas peadirektoraadis koostatakse õigusakti eelnõu. Tavaliselt kaastatakse töösse ka liikmesriikide esindajad, kas siis komiteemenetluse raames või töögruppides. Eelnõu koostatakse tavaliselt inglise või prantsuse keeles.

2. Tekst kooskõlastatakse komisjoni talituste vahel ning saadakse kohustuslik õigustalituse heakskiit.

3. Tekst tõlgitakse tõlkepeadirektoraadis. Seal valmib ka selle esimene eestikeelne versioon. Vahel toimub tõlkimine samaaegselt komisjonisisese kooskõlastusega.

4. Tekst saadetakse taas selle eest vastutavasse peadirektoraati, kes töötab läbi komisjoni teiste talituste märkused. Ka siin on liikmesriigid tavaliselt kaasatud. Juhul kui komisjoni õigustoimetajad teksti, igaüks oma keeles, läbi vaatavad, siis toimub ka see selles etapis. Selles järgus toimetavad teksti ka õigustoimetajad, igaüks oma keeles.

5. Komisjon võtab teksti vastu. Komisjoni peasekretariaat saadab teksti avaldamiseks ametlikele väljaannetele. Nõukogu ja parlamendi õigusaktide eelnõud saadetakse nõukogule ja parlamendile.

Tõlkimine

Tekstide tõlkimine on tõlkepeadirektoraadi ülesanne. Umbes 23 protsenti komisjoni tõlgetest on seotud õigusloomega.

2004. aasta detsembris oli komisjonis 24 eesti keelde tõlkijat. Peale nende on kasutatud lepinguliste tõlkijate ja tõlkebüroode abi. Tõlkimist vajavad tekstid jaotatakse eelnevalt

¹ Artikkel põhineb XII õiguskeelepäeva ettekandel ja kajastab autori isiklikke kogemusi. Välja on jäetud ettekande see osa, mis käsitleb komisjoni õigustoimetajate kasutuses olevaid allikaid. Sellest oli juttu Õiguskeele üle-eelmises numbris. (Vt E. Randvere, A. Rahnu. Tööst Euroopa Liidu õigusaktide kvaliteedi nimel. – Õiguskeel 2004 nr 4, lk 8.)

² Siin esitatu on lihtne skeem õigusloomemenetlusest kirjeldamiseks eelkõige eestikeelse teksti saamise protsessi, see ei pretendeeri täielikkusele.

dokumentideks, mis tuleb tõlkida komisjonis, ja dokumentideks, mille puhul tuleb otsustada, kas tõlkida need komisjonis või väljaspool seda, n-ö välistõlkena lepingu alusel.

2004. aasta mai algul ületas uute keelte välistõlgete osakaal sisetõlgete oma umbes kaks korda, kuid juba sügiseks oli sisetõlgete hulk välistõlgete omast suurem. 2006. aastaks loodetakse välistõlgete osakaalu vähendada umbes 20 protsendini. Välistõlgete tellimist ja toimetamist on korraldatud eri aegadel eri viisi.

Kui riigisiselt õigustõlkekeskuse süsteemilt mindi üle tõlkimisele komisjonis, tõi see kaasa suure murrangu töökorralduses, allikate valikus, tõlgitavate tekstide laadis ja muuski. Samasuguse murrangu on pidanud läbi tegema kõik Euroopa Liiduga ühinejad.

Õigustoimetaja tööst

Komisjoni õigustoimetaja töö võib jagada neljaks valdkonnaks.

1. Komisjoni õigustoimetaja kontrollib koostatavate õigusaktide kvaliteeti komisjonisisese kooskõlastuse³ käigus (eespool nimetatud 2. tööjärg). Selle raames on komisjoni õigustalitusega konsulteerimine kohustuslik kõikide õigusaktide eelnõude või ettepanekute puhul ning kõikide dokumentide puhul, millel võivad olla õiguslikud tagajärjed.⁴

Õigustoimetajate arvamus antakse õigustalituse arvamuse raames ja selle koostamine toimub koostöös vastava valdkonna juristiga. Kui õigusteksti eest vastutav peadirekoraat ei võta õigustoimetajate grupi normitehnilisi märkusi arvesse, peab ta seda põhjendama.

Selle ülesande puhul võiks õigustoimetajate tööd võrrelda riigisisese normitehnilise kontrolliga. Erinevus on selles, et kontrollitakse tavaliselt inglisis- või prantsuskeelset teksti. Ka vorminõuded on kuigivõrd erinevad.

Kontrollitakse eelnõu sõnastust ja vastavust komisjoni normitehnika eeskirjale. Kontrollida tuleb sedagi, kas eelnõu väljendab sisuliselt selle koostaja kõiki taotlusi.⁵

Õigusakti lähtekeelse versiooni kvaliteedi kontroll on õigustoimetajate töös suhteliselt uus valdkond. Sellele on hakatud pühendama aina rohkem tähelepanu. Põhjus on ilmne – korra-

³ La consultation interservices, CIS.

⁴ Komisjoni töökord EÜT L 308, 8.12.2000, lk 26 art 21, CELEXi nr 32000Q3614. Õigustalituse arvamus ei ole komisjoni jaoks siduv. Aga näiteks selleks, et komisjon saaks otsustada kirjaliku menetluse teel, on vajalik, et õigustalitus oleks ettepaneku heaks kiitnud. (Komisjoni töökorra artikkel 12.)

⁵ Näitena võib tuua määruse kalapüügikvootide kehtestamise kohta kolmeks aastaks. Selle esialgse teksti artikkel 6 nägi ette, et vajaduse korral võib järgmiste aastate koguseid muuta. Teises variandis neid muudetigi, kuid samas tehti ettepanek artikkel 6 tühistada. Kuna aga ei saanud olla kindel, et uut koguste muutmise vajadust ei teki, eriti veel siis, kui määruse kehtivust pikendatakse, siis tehti eelnõu koostajale ettepanek artiklit 6 mitte tühistada.

likult koostatud eelnõu on kergem tõlkida ja sellega väheneb ka vigade hulk, mida tuleks muidu hiljem kahekümnnes keeles parandada.

2. Töö tekstidega 20 keeles.

See on õigustoimetajate traditsiooniline tööülesanne, mille käigus kontrollitakse, kas oma-keelse teksti juriidiline mõte on sama mis teistes keeltes ja kas kasutatud terminoloogia on korrektne (eespool nimetatud 4. tööjärk).

Kõigis kahekümnnes keeles vaadatakse läbi ainult teatud osa tekstidest. Nii tehakse juhul, kui õigustalitus seda komisjonisese kooskõlastuse käigus soovitab või kui vastutav peadirektoraat seda vajalikuks peab. Tavaliselt on põhjuseks valdkonna uudsus, teksti olulisus, ka tõlke kvaliteet ja asjaolu, et see on komisjoni enda õigusdokument. Nõukogu ja parlamendi õigustekste muudetakse hilisemate läbirääkimiste käigus oluliselt, mistõttu võib osa tehtavast tööst tühja minna. Mõned nõukogule ja parlamendile saadetavad eelnõud vaatavad siiski läbi ka komisjoni õigustoimetajad.

Kui tekste kontrollitakse kahekümnnes keeles, leitakse vahel, et kohendamist vajaks ka lähtekeelne tekst, sest mõned probleemid on ilmnunud alles tõlkimisel. Sellised parandusettepanekud arutatakse läbi eelnõu eest vastutava peadirektoraadiga ning parandused tehakse kõikides keeleversioonides.

3. Osalemine õigusaktide kodifitseerimisel ja uuesti sõnastamisel.

See tegevus uutes keeltes alles algab.

4. Kontakt tõlkijate, korrektorite ja ekspertidega ning muu tegevus.

Peale õigustekstide toimetamise tuleb vahel anda arvamusi ka mittejuriidilistes tekstides esinevate õigusterminite kohta.⁶

Õigustoimetajatel tuleb tegelda ka abimaterjalide, nagu juhiste ja näidiste koostamisega. Mõõdunud sügisel valmis parlamendi, nõukogu ja komisjoni õigustoimetajate ning Eesti Õiguskeele Keskuse koostööna eestikeelne ühenduse õigusaktide koostamise praktiline juhis.⁷

Komisjonil on oma normitehnika eeskiri.⁸ Praegu on see vaid prantsuse, inglise, saksa, taani, rootsi ja itaalia keeles. Hea oleks, kui niisugune juhend koostataks ka eesti keeles. See võimaldaks ühtlustada paljude korduskeelendite kasutust. Juhendi koostamiseks tuleks saavutada kõigi asjaosaliste üksmeel ja teha koostööd Eesti Õiguskeele Keskusega.

⁶ Näitena võib tuua veebilehekülgede terminid.

⁷ Vt [http:// europa.eu.int/comm/dgs/translation/workingwithus/freelance/guide/joint_practical_guide/et.pdf](http://europa.eu.int/comm/dgs/translation/workingwithus/freelance/guide/joint_practical_guide/et.pdf).

⁸ Règles de technique législative.

See, kui palju näidistekste, tüüptarindeid, termineid jm üldse anda, on teataval määral ka põhimõtte küsimus, mille üle vaieldakse iga keele puhul eraldi.

Probleemsed rakendusaktide terminid ja nimetused

Juriidilise loogika järgi koostatakse lepingute alusel määrusi ja direktiive, nende põhjal rakendusmäärusi jms. Viimastel põhinevad omakorda muud rakendusliku otstarbega tekstid, nagu aruanded, projektid ja teated. Ka paljud terminid kinnistatakse n-õ ülalt alla.

Ent rakendustekstides kasutatakse hoopis konkreetsemaid mõisteid. Nendegi jaoks on vahel tarvis leida uusi termineid. Õigusakti termin võib olla rakendustekstis ebaselge või koguni kohatu.⁹ Erialaspetsialistide suulises suhtluses luuakse sageli termineid, mida võetakse üle ka õigusakti teksti.¹⁰

Ideaalne oleks, kui alusmääruse koostamisel ja tõlkimisel nähtaks täpselt ette, milliseks kujuneb rakendusteksti inglisis- ja prantsuskeelne terminikasutus. Vältida tuleks väljendeid, mille kasutamine on ebamugav. Mõnikord, kui vana määrus asendatakse uuega, oleks praktikas käibel oleva keelekasutuse arvessevõtmine mingil määral võimalik. Tavaliselt saab arvestada vaid omavahel seotud õigustekste.

Probleeme on olnud ka asutuste allüksuste nimetustega. Mõnel Euroopa Liiduga seotud asutusel ei tarvitse olla seisukohta kõigi oma allüksuste eestikeelsete nimetuste suhtes, sest nad ei ole sellega mingil põhjusel veel tegelnud. Sel juhul tekib oht, et nimetused määratakse kindlaks seadusega, nende sisu täpselt teadmata.

Lõpetuseks

Õigustoimetaja tööd iseloomustab tihe suhtlus eri õigussüsteemide esindajate vahel. Eesti õigustoimetajad saavad anda oma panuse Euroopa Liidu õigustekstide kvaliteedi parandamisse nii lähtetekstide kui ka nende eestikeelsete tõlgete kaudu.

Õiguskeelepäeval on ikka rõhutatud juristide ja keeleinimeste koostöö vajalikkust. Nüüd tuleb seda koostööd arendada nii Tallinnas, Brüsselis, Luxembourgis kui ka teistes Euroopa linnades, kus töötatakse eestikeelsete õigustekstidega.

EVE RANDVERE,
Euroopa Komisjoni õigustalituse
õigustoimetaja

⁹ Näiteks termin, mis oli kohane personalieeskirjas, võib kõlada veidralt konkursiteates.

¹⁰ Näitena võiks tuua konkurentsi valdkonna praktikute väljendi *market test* tähendusega 'kutse kolmandatele isikutele esitada Euroopa Liidu Teatajas avaldatud juhtumi lühikokkuvõtte kohta märkused'. Seda hakati hiljem kasutama ka õigustekstides. Sellele mugava ja sobiva vaste leidmine oli mitmes keeles raske.

ÕIGUSKEELEKÜSIMUSED EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISEL JA PÄRAST SEDA. SOOME KOGEMUSED¹

Sissejuhatus

Tahan oma ettekandes rääkida soome keele asendist Euroopa Liidu asjaajamises ja jagada euroaktide tõlkimise kogemusi. Vaatlen probleeme kahes osas: Euroopa Liiduga ühinemise ajal ja praegu, kümme aastat hiljem.

Soomes on kaks riigikeelt – soome ja rootsi keel. Oleme vaikival kokkuleppel jätnud rootsikeelsete tekstide tõlkeprobleemide lahendamise Põhjalahe läänekaldale, mis tähendab, et rootsikeelsete eurotekstidega tegelevad peamiselt Rootsi kolleegid. Muidugi ei välista see asjaolu võimalust jälgida ka rootsikeelsete tekstide tõlkimist. Selline tööjaotus võimaldab meil paremini keskenduda soomekeelsetele tekstidele.

Soome on väljakujunenud praktikat arvestades aktsepteerinud keelepoliitilise tõsiasja, et Euroopa Liit ei saa toimida ilma töökeelteta, milleks on suured keeled. Tõlgime teatud dokumente soome keelde vaid siis, kui need on kättesaadavad kõigis teistes keeltes, kuid mitte soome keeles. Samas oleme Euroopa Liidu liikmena hakanud järjest rohkem tõlkima oma õigusakte võõrkeeltesse, ennekõike inglise keelde, kuid ka muudesse keeltesse. Hiljaaegu paluti meil tõlkida üks seadus koguni hiina keelde. Raske ütelda, millest see suundumus on tulnud, kuid selliste tõlgete maht on aasta-aastalt suurenenud.

Euroopa Liidu liikmesuse algusaastad

Soome ühines Euroopa Liiduga kümme aastat tagasi. Ühinemisega kaasnes suur hulk uue-tüübilisi siduvaid õigusakte, mida tuli soome keeles tsiteerida.

Liikmesuse algusaastatel toetas ja koordineeris euroaktide soome keelde tõlkimist Soome Brüsseli esindus, kes korraldas tõlkijatele nõupidamisi, et arutada teatud alade terminoloogiat ja muid üldküsimusi. Selline koostöö ei ole kunagi liiast. Kõige tihedam läbikäimine oli meil Euroopa Liidu Nõukogu tõlkijatega, vähem teiste Euroopa Liidu asutustega. Seda põhjusel, et suhtlemine Euroopa Liiduga toimub enamasti nõukogu kaudu.

Töötasin ise tol ajal tõlkijana Euroopa Liidu Nõukogu juures. Võin oma kogemuste põhjal ütelda, et koostöö liidu teistes asutustes tegutsevate tõlkijatega ei olnud eriti tihe, see ei

¹ XII õiguskeelepäeva ettekanne. Tõlkinud Aime Vettik.

olnud küllaldane isegi soome tõlkijate vahel. Loodetavasti on olukord nüüd parem. Praktilise töö kaudu sai mulle selgemaks, kuidas saavutada, et tõlge oleks nii juriidiliselt täpne kui ka keeleliselt ladus.

Liidu liikmesuse algusaastatel tekitasid probleeme need soome keelde tõlkimata tekstid, mis olid koostatud enne Soome ühinemist, näiteks komisjoni ettepanekud ja Euroopa Kohtu otsused. Algusaegadel kasutati mõne vähem tähtsa teksti puhul ka mitteametlikku tõlget. Pikapeale seesugused raskused ületati.

Algusaastatel langesid mõned kehva kvaliteediga tõlked ka pressis rünnakute alla. Eriti ironiseeriti masintõlkena valminud tekstide üle. Needki puudused on jäänud nüüdseks tagaplaanile. Kogemuste kasvades on tõlgete kvaliteet oluliselt paranenud.

Suur abi on olnud viimase aastakümne jooksul toimunud infotehnoloogia arengust. Kümme aastat tagasi ei saanud veel kõnelda elektroonilistest terminipankadest ja tekstikorpustest, mis nüüdseks on saanud tõlketöö arvestatavateks tugedeks.

Soomekeelsete tõlgete kvaliteedi tähtsus

Õigusaktide tõlkekvaliteet on muutunud üha tähtsamaks, sest Euroopa Liidu akte on peale ametnike hakanud aina sagedamini kasutama ka tavakodanikud.

Euroopa Liidust tuleb järjest enam otsekohaldatavaid õigusakte, mida liikmesriikide seadustega ei ühtlustata, nagu seda tehti varem direktiivide puhul. Selliste õigusaktide osakaal näikse aina suurenevat ja nende soomendused omandavad järjest suuremat tähtsust.

Direktiivide kohaldamisel võis nende keeletarvitust pisut mugandada, kasutades Soomes enam tuntud terminoloogiat. Kuid ka siis ei olnud lihtne otsustada, kuidas sobitada direktiivi sõnastust Soome rakendusakti omaga.

Soome keelde tõlkimise raskused võivad olla tingitud ka algteksti keerukusest või raskesti mõistetavusest, mistõttu oleme püüdnud osaleda ka algtekstide sõnastamises.

Soomendatud Euroopa Liidu seaduseelnõude viimistlemine Helsingis

Et hoiduda hilisematest probleemidest, peab õigusakte võimalikult hästi tõlkima. Jutt on Soome ja soomlaste jaoks siduva tähtsusega aktidest, mille hulk aina suureneb. Soomes ollakse arvamusel, et tõlgete hea taseme hoidmiseks on vaja, et nende viimistlemisega tegeleksid ka Helsingi ametnikud. Seda ei saa jätta üksnes euroametnike ja Brüsselis töötavate tõlkijate mureks. Kogu asjaajamine on korraldatud nii, et tõlke viimistlemine Helsingis oleks osa Euroopa Liidu seaduseelnõude ettevalmistusest ning et selle eest vastutaks eelnõu muudegi aspektidega tegelev ametnik. Tema abistamiseks on koostatud üksikasjalik tõlgete keelelise täpsustamise juhend.

Oma kogemustele tuginedes võin öelda, et täpsustusettepanekute tegemine Euroopa Liidu tõlkijatele ei ole raske. Kuid seda võib teha vaid eelnõu ettevalmistamise ajal, enne õigusakti vastuvõtmist. On tarvis vaid kannatlikkust ja järjekindlust, et saada ühendus isikuga, kes kommentaaridega tegeleb. Seegi, et asja võib esitada omas keeles, lihtsustab tööd. Täienduste ja paranduste tegemine pärast akti vastuvõtmist on see-eest väga keeruline.

Soomes koostatud tõlke täpsustamise juhendis on rõhutatud, et euroakti soomekeelne tõlge tuleb läbi vaadata kohe, selle esimeses versioonis. Liiga sageli aga hakatakse tegema kirjalikke parandusi viimasel hetkel. Sellega ei tohi leppida. Eelnõu ettevalmistamise alguses on veel aega süveneda ja tõlkijatega arutada. Mida hilisema aja peale tõlke läbivaatamine lükkub, seda pingelisemaks kujuneb lõpparutelu, sest soome keelega tegelevaid õigustoi-metajaid on Euroopa Liidu juures ainult kolm. Sel juhul saab lõpparutelul keskenduda vaid kõige olulisematele probleemidele.

Kvaliteetne tõlge saavutatakse tänu järjekindlusele ja initsiatiivikusele. Ametnik peab suut-ma oma ettepanekuid kaitsta, tehes ühtlasi koostööd ka Brüsseli tõlkijatega, kes lähtuvad oma otsustes akti sisust.

Euroopa Liidu õigusaktide ettevalmistamiseks on Helsingis, Soome valitsuse juures amet-nik, kes peab ühendust nende ministereiumidega, kelle haldusalasse kuuluvat Euroopa Li-iidu akti valitsuses arutatakse. Kontaktivõtmisel selgitatakse välja, kas ministereiumis on eelnõu soomekeelne variant läbi arutatud ja kas selle võiks ka heaks kiita.

Tõlkeid kommenteerides ei ole Soome ametnikud alati mõistnud, et need põhinevad sageli juba heakskiidetud tõlgetel, nagu näiteks asutamis- või ühinemislepingute kinnitatud tõlge-tel. Sel juhul ei saa termineid enam muuta, need tuleb tõlkimisel aluseks võtta. Kinnistunud terminitest ja väljenditest on kõrvale kaldunud vaid erandjuhtudel.

Mõnikord tekib probleeme liiginnukas tahe kommenteerida Euroopa Liidu tekstide stiili. Euroopa Liidu tõlkijad soovivad, et keelelisel redigeerimisel keskendutaks üksnes põhipuu-dustele, mitte maitseparandustele. Stiiliparandusettepanekuid võib esitada üksnes juhul, kui tekst on raskesti mõistetav, üldiselt aga ei ole need soovitatavad. Pigem oodatakse kom-mentaare erialase terminoloogia kohta. Soome ametnikele on tulnud meelde tuletada sedagi, et tõlget tuleb võrrelda lähtetekstiga, mis on enamasti ingliskeelne, vahel ka prantsuskeelne.

Euroopa põhiseaduse lepingu keeleline läbivaatamine

Euroopa põhiseaduse leping on nüüd ratifitseerimisingil. Dokumendi erakordselt suure tähtsuse tõttu pöörasime selle tõlkimisele tavalisest suuremat tähelepanu. Seda soovis Soo-me parlament.

Euroopa põhiseaduse lepingu eelnõu arutelud toimusid valitsustevahelistel konverentsi-del, millest me aktiivselt osa võtsime. Eelnõu kohta tehtud ettepanekud edastasime elektron-

posti teel ministriumidesse palvega kommenteerida nende soomekeelset tõlget. Iga ministrium pidi jälgima oma haldusala puudutavate artiklite sõnastust. Kogusime sel viisil saadud kommentaarid kokku ja saatsime oma Brüsselis töötavatele tõlkijatele. Niisuguseid kommenteerimisringe tuli kokku päris mitu. Viimasel korral – see oli möödunud aasta juulis, suvepuhkuste ajal – oli lõpptähtpäevani jäänud vaid paar päeva, kuid sellest hoolimata kogunes kommentaare päris palju.

Helsingis töötades oli meil pidev elektronpostiühendus Euroopa Liidu Nõukogu õigustõlkijate ja -toimetajatega. Tegime viimased parandused põhiseaduse lepingu soomekeelses versiooni oktoobrikuu viimasel esmaspäeval. Sama nädala reedel kirjutasid valitsusjuhid sellele alla.

Lõpetuseks

Juba varem on Euroopa Liidu õigusaktide üldrahvalikel aruteludel juhitud tähelepanu nende raskesti mõistetavusele. Seda on seletatud lähtetekstide ebaselge ja keeruka väljendusviisiga, mistõttu tõlkijad on püüdnud teha kompromisse ja kompromisside kompromisse. Aga tõlge ei saa olla parem kui lähtetekst, tõlge vaid peegeldab lähteteksti probleeme.

ARNO LIUKKO,
Soome Kohtuministrium
Euroopa õiguse osakonna ametnik

MIDA EKI KEELENÕUANDEST KÜSITAKSE (3)

2. Vormi- ja sõnamoodustus

2.1. Vormimoodustus¹

Väga sageli on küsitud **ne- ja s-sõnade** ainsuse sisseütlevat, seda, kas ühe või teise sõna puhul on õige lühem või pikem sisseütlev. Rööpvormid on võimalikud: *haridusse ~ haridusesse, teadusse ~ teadusesse, valitsusse ~ valitsusesse, keskusse ~ keskusesse, edendamisse ~ edendamisesse, astus Eesti kodakondsusse ~ kodakondsusesse*, samuti nimi *Los Angelesse ~ Los Angelesse*. Tihti küsitakse ka *ne-* ja *s-*sõnade mitmuse osastavat. See on kahesugune sellistel kolmandaväitelistel kolmesilbilistel *ne-* ja *s-*sõnadel nagu *eestlasi ~ eestlaseid, haigusi ~ haiguseid, järgmisi ~ järgmiseid, põhjusi ~ põhjuseid, kauplusi ~ kaupluseid, märkusi ~ märkuseid*. Samas on *ne-* ja *s-*sõnu, kus on õige üksnes *-seid*: *uudiseid* (mitte *uudisi*), *missuguseid, teenuseid*; ja sõnu, kus on õige *-si*: *edasisi* (mitte *edasiseid*), *avaldusi, asutusi*.

*si-*lõppu tahab keeletarvitaja panna vahel ka sinna, kus pole tegu *ne-* ega *s-*sõnaga ja kus õige on *-sid*: *valik kõnesid* (mitte *kõnesi*), *küttekulusid, erinevaid nimesid*. Osa *sid-*lõpulise osastavaga sõnade puhul on võimalik ka lühike mitmus. Vahel ongi keelenõuandest küsitud, kumb mitmusevorm on õige, ja saadud teada, et mõlemad, kuigi harjutud on kasutama lühemaid: *kokki ~ kokkasid* (lõpus *-sid*, mitte *-si*), *hindu ~ hindasid, pindu ~ pindasid, huve ~ huvisid, käppi ~ käppasid*.

Tülikas on keeletarvitajale **e-liiteliste** liitnimisõnade käänamine, sest neid on kahesuguseid ja käänamisel tuleb siis teada põhisõna sisu. Osal *e-*sõnadel on omastava lõpus *-e* nagu nime-tavagi lõpus (käänduvad nagu *mõte : mõtte*), osal aga *-me* (käänduvad nagu *pääse : pääsme*). Mõni tegusõnatüvi on andnud mõlema sufiksiga nimisõna, mille nimetav kääne langeb kokku ehk on homonüümne. Küsimusi on rohkem tulnud sõna **kaitse** kohta, mis tähenduses 'kaitmine, kaitsja' käändub *kaitse* (II välde) : *kaitse* (III välde), nt *looduskaitse tähtsus*, ning tähenduses 'kaitsevahend' käändub *kaitse* (II välde) : *kaitsme* (III välde), nt *põlve- ja säärekaitsmed*. Samuti vrd nt *etteheited* (*heide : heite*) ja *olmeheitmed* (*heide : heitme*).

Sageli on küsitud sõna **kaart** käänamist. *Kaardi* puhul on arvatud, et see on vältemuutuslik sõna. Tegelikult allub *kaart* pikkusmuutusele, st välte muutumisega kaasneb sulghääliku **pikkusemuutumine** (*t → d*): omastav on *kaardi* (II välde). Ainsuse omastava põhjal moodustatakse käändelõpu lisamise teel ainsuse käänded alates sisseütlevast: *kaardi + -sse = kaardisse* (lühike sisseütlev on *kaarti*), *kaardist, kinkekaardilt, pangakaardiga*; ja mit-

¹ Põhjalikumalt on teemat käsitlenud Tiiu Erelt artiklis „Mis on eestlasele eesti morfoloogias raske?“ – T. Erelt, M. Erelt, M. Raadik, T. Leemets, S. Mäearu. Keelenõuanne soovitab 2. Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 49–86.

muse nimetav, nt *jõulukaadid*, *tervisekaardid*. Ainsuse osastava järgi moodustatakse mitmuse omastav (*kaarti* + *-de* = *kaartide*) ja kõik mitmuse vormid alates sisseütlevast, nt *arvestuskaartidest*, *pangakaartidel*.

Korsten-sõna käändub kahtviisi: nagu *aken* ja nagu *vaagen*. Osastav kääne on *korstent* (vrd *akent*) ja *korstnat* (vrd *vaagnat*), selle põhjal moodustatakse mitmuse omastav: *korstende* ja *korstnate*. Mitu korda on küsitud **eelnõu** ainsuse osastava vormi. Nagu *nõu* osastav on *nõu* (*anna nõu*, *puhast nõu*), nii ka *eelnõu*: *seda eelnõu*, *Eesti toetab eelnõu*. Peavalu valmistavad sõnade **vesi** ja **süsi** mitmuse vormid. Enim küsitud on mitmuse osastav: *tormiseid vesi* (mitte *veesid*) ja *katkisi pliiatsisüsi* (mitte *-süsisid*) nagu *musti käsi*. Vahel on päritud ka teisi mitmuse vorme, nt nimetav on *soolased veed*, *pliiatsisõed* ja omastav *soolaste vete*, *pliiatsisüte*.

Küsimusi on tulnud sõnade **väike** ja **päike** omastava ja selle põhjal moodustatud vormide ja tuletiste kohta. Õige on kahesugune käänamine: ainsuse omastav *väikese päikese* ja *väikse päikse*, mitmuse nimetav *väikesed päikesed* ja *väiksed päiksed*, mitmuse osastav *väikesi päikesi* ja *väikseid päikseid*, samuti *väikeseid päikeseid*.² ÕS eelistab pikema tüvega variante (nt *päikese-liitsõnad*, tuletis *päikeseline*).

„Purgil ja potil on kaas, aga kas raamatul on kaan?” küsitakse keelenõuandest. Kõigil on **kaas**, mis käändub ainsuse omastavas *kaane*, osastavas *kaant* ja mitmuse nimetavas *kaaned*, omastavas *kaante*, osastavas *kaasi*. Sõrmel ja varbal on *küüs*, mille (nagu ka sõna *kaas*) mitmuse sisseütleva ja sellele järgnevat vormid saab moodustada nii mitmuse omastava põhjal (*küünte* + *-sse* = *küüntesse*) kui ka mitmuse osastava põhjal (*küüsi* + *-sse* = *küüsisse*).

Paarisnimisõnades käänduvad mõlemad osad: *juristile-lingvistile* (või tuleb kirjutada sidekriipsuta *juristlingvistile*), *apteekril-nõustajal*; aga näiteks *lik-liitelisi* omadussõnu sisaldas paarisomadussõnas *molotovlik-ribbentropliku* käändub vaid viimane osa.

Raskeim **asesõna** tundub keeletarvitaja jaoks olevat **keegi**, mille käänamisel peab meeles pidama, et *gi*-liide jääb alati sõna lõppu käändelõpu järele. Küsituum vorm on kaasütlev: õige on *kellegagi* (mitte *kellegiga*), samuti alaleütlev: *kellelegi* (mitte *kellegile*). Sellel sõnal puuduvad mitmuse vormid: *Ka meie võiksime olla keegi* (mitte *keegid*). Küsitud on asesõna **iga** ainsuse osastavat. *Iga* käändub kahtviisi: *iga* ~ *igat dokumenti*, samuti *iga* ~ *igat moodi*. Teada on tahetud sõna **kõik** mitmuse vorme: *suur tänu kõigile* ~ *kõikidele*, *kõikidest* ~ *kõigist ametnikest*. Keeletarvitaja võib eelistada nimisõnafraasis pikemat, *de*-mitmuse vormi juhul, kui fraasi peasõna on *de*-mitmuse vorm, nt *kõikidest asjadest*, *kõikidel osavõtjatel*, ning lühemat, vokaalmitmust juhul, kui peasõnagi on vokaalmitmuse vormis: *kõigis asjus*, *kõigil osavõtjail*. See pole siiski kohustus.

² Vt vabariikliku õigekeelsuskomisjoni otsus *ne-* ja *s-*sõnade morfoloogia kohta: Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Tallinn 1985, lk 22.

Arvsõnadest on küsitud sõnade *üks, kaks, viis, kuus* käänamist. Neist **üks** ja **kaks** käänduvad ainsuse osastavas kahtviisi: *üht ~ ühte määrust, kaht ~ kahte päeva*. Samuti **ükski**: *ühtki ~ ühtegi arvamust, kaksiki*: *kahtki ~ kahtegi päeva* ning **üks ja sama** (või **ükssama**): *üht ja sama ~ ühte ja sama* (või *ühtsama ~ ühtesama*). Samas on sõnadest **viis** ja **kuus** võimalik ainult üks osastav: *viit* (mitte *viite*) *osalejat, enne kuut* (mitte *kuute*) *ta ei jõua*. Sõna **kümmekond** käändub omastavas *kümmekonna* (mitte *kümmekonna*) ja näiteks alalütlevas *kümmekonnal* (mitte *kümmelkonnal*).

Võõrsõnadest on enim küsimusi tekitanud *ministeerium*-tüübi sõnad, mille hulgast sageduselt juhib **kriteerium**. Valdavalt on küsitud mitmuse omastava moodustamist. Sellised sõnad käänduvad kahe tüübi järgi, nii on neist võimalik kaheksugune ainsuse osastav (*kriteeriumi* ja *kriteeriumit*), mille alusel saadakse mitmuse omastav: *kriteeriumide ~ kriteeriumite*, samuti *ministeeriumide ~ ministeeriumite, stipendiumide ~ stipendiumite, juunioride ~ juuniorite, seenioride ~ seeniorite*. Mitmuse omastava põhjal moodustatakse teised *de*-mitmuse vormid, nt *territooriumidega ~ territooriumitega, muuseumides ~ muuseumites*. Ja nagu sageli mitme variandiga vastuse puhul nii küsitakse vahel siingi keelenõuandjalt: „Aga kumba soovitate?”

Küsimusi on tulnud **er- ja el-lõpuliste** võõrsõnade kohta, mille puhul on probleemiks olnud *e* püsijäämine: *adapter* : *adapteri* (*e* jääb omastavas alles), *tester* : *testri* (*e* kaob), samuti ilma *e*-ta *dekooder* : *dekoodri, piksel* : *piksli* ja sellest saadud *ne*-tuletis *piksliline* ja *megapiksliline*.

Küsitud on ainsuse nimetavas ühe või kahe klusiiliga lõppevate kahe- ja kolmesilbiliste võõrsõnade käänamist, nt *pankrot* : *pankroti* : *pankrotti, sigaret* : *sigareti* : *sigaretti, inuit* : *inuiti* : *inuitti, spagett* : *spageti* : *spagetti*.

Palju on küsitud sõna **kontsert** käänamist, eeskätt mitmuse vorme. Selle vältevaheldusliku sõna ainsuse omastav *kontserdi* annab mitmuse nimetava *kontserdid*. („Ahah, see on siis nagu metspardid,” on keelenõuküsiija taibanud.) Ainsuse osastava *kontserti* alusel moodustatud mitmuse omastav annab muud vormid, nt *kontsertide* : *kontsertidel, kontsertidest*.

Mitu korda on tahetud teada sõna **baarmen** käänamist mitmuses: omastav *baarmenite* (nt *Eesti baarmenite võistlus*), osastav *baarmeneid*, alaleütlev *baarmenitele ~ baarmeneile*. Raske on ka **video**, mis on kolmesilbiline ja käändub ainsuse osastavas *videot* ning mitmuse omastavas *videote* ja osastavas *videoid*.

Tegusõnade puhul on kõige rohkem küsitud **taotlema** pööramist. See sõna on astmevahelduseta ja pöördub *muutuma*-, mitte *õmblema*-tüübi järgi. Õige on *taotleda* (mitte *taodelda*), *taotledes* („Aga miks, kui on võitlema : võideldes!” ei mõista keelenõuküsiija), *taotletakse* (mitte *taodeldakse*), *taotletav* (mitte *taodeldav*), nt *taotletavate parandustega*.

Palju küsimusi on andnud kaheti – *muutama-* ja *õppima-*tüübi järgi – pöörduvad tegusõnad. Enim on tuntud huvi **lõppema** pööramise vastu, enamasti on küsitud oleviku ainsuse III pööret: *lõppeb ~ lõpeb, ei lõppe ~ ei lõpe*, aga ka oleviku mitmuse kolmandat pööret: *Seal, kus lõppevad ~ lõpevad teed*. Peale **lõppema** on küsitud ka teiste samasuguste verbide pööramist: *tekkima (tekkib ~ tekib, tekkivad ~ tekivad)*, *sattuma (sattub ~ satub)*, *sulgema (sulgevad ~ sulevad)*. Kahtlused on tingitud sellest, et varem oli neil lubatud ainult *õppima-*tüübi järgi pööramine.

Sagedamini on küsitud ka **tegelema** pööramist, paralleelvorme *tegelda ~ tegeleda, tegeldi ~ tegeleti, tegelnud ~ tegelema, tegeldud ~ tegeletud*. **ütlema**-sõna mõnes vormis esinevad rööbikud on vahel keelenõuküsijat üllatanud, näiteks et *da*-tegevusnime vorm on nii *ütelda* kui ka *õelda*. Vahel on tahetud teada ka **töötama**-verbi pööramist. Seda pööratakse astmevaheldusetuna, nt *töötada* (mitte *töödata*), *töötatakse* (mitte *töödatakse*), *töötanud* (mitte *töödanud*).

Päris tihti on tuntud huvi arvutisõnade **alla laadima** ja **üles laadima** pööramise vastu. Küsimus on *laadima*-sõnas, mis käibib keeles homonüümselt nii astmevaheldusetuna (*laadima : laadin*) kui ka astmevahelduslikuna (*laadima : laen*). Tähenused on siiski erinevad. Arvutis dokumente *laaditakse*, Interneti vahendusel *laaditakse üles* ja *laaditakse alla* ning *failid on üles laaditud* ja *alla laaditud*, näiteks käskiv kõneviis on *laadi üles* ja *laadi alla*.

Küsitud on **käskiva kõneviisi mitmuse 1. pöörde eitava kõne** vorme. *Ärgem mingem, ärgem loogem, ärgem nimetagem* tunduvad tänapäeval kõrgstiilsed, nende asemel kasutatakse tavaliselt kunagi argikeelde kuulunud, nüüd kirjakeelseks saanud *ärme lähme, ärme loome, ärme nimetame*. Veel lühemad vormid *ärme lähe, ärme loo, ärme nimeta* kuuluvad praegu veel argikeelde.

Keelenõuküsijaid on huvitanud, kuidas moodustada omadussõnade **võrdlusastmeid**. Näib, et kõige raskem on keeletarvitajale lühike ülivõrre *õnnelik*-tüübi sõnadest: *õnnelikem* (mitte *õnnelikeim* ega *õnnelikuim*), *okslikem, rikkalikem, energiasäästlikem, ulatuslikem*. Küsimusi on ka *oluline*-tüübi sõnade lühikese ülivõrde kohta: *olulisim* (mitte *oluliseim*), *konkurentsivõimelisim, tillukesim*. Loomulikult saab neist sõnadest moodustada ka pikka ülivõrret sõna *kõige* ja keskvõrdevormi abil: *kõige õnnelikum, kõige okslikum, kõige energiasäästlikum, kõige ulatuslikum, kõige olulisem, kõige konkurentsivõimelisem, kõige tillukesem*. Ülivõrre on vormiliselt võimalik, ent sisuliselt siiski kaheldav näiteks sõnast *ainuõige* 'ainus õige', vrd miski on *kõige ainuõigem*(?). Sageli juureldakse ka ülivõrde ja keskvõrde sobivuse üle: kas *õige* on *üks suurimaid* või *üks suuremaid*? Vastus on, et *õiged* on mõlemad, sest ka *suurimaid* (samuti *tuntuimaid-parimaid*) saab olla mitu, samuti nt *tähtsaimad esindajad, olulisimad tööd, viis parimat*.

Eesti nimede morfoloogias on valdav isikunimede, eeskätt **perekonnanimede** käänamise teema. Neid nimesid, mis langevad oma kujult kokku mõne käändsõnaga, tuleb käänata nagu käändsõna. Näiteks *Kolk : Kolgi : Kolgile* (mitte *Kolk'ile*), *Rääk : Räägu : Räägust, Kask*

: *Kase* : *Kasega* (mitte *Kask'iga*), *Naaber* : *Naabri* : *Naabrita*, *Parikas* : *Parikad* (mitte *Parikased*), *Tihane* : *Tihase* : *Tihasele* (mitte *Tihane'le*), *Kobakene* : *Kobakese* : *Kobakesel*; samuti liitsõnalised *Roosimägi* : *Roosimäele*, *Meriorg* : *Meriorust*, *Kalamees* : *Kalameest*, *Kivirähk* : *Kiviräha*, *Oopkaup* : *Oopkaubaga*. Kord oli kõne all välislähetuse vormistus, kus tuli käänta nime *Aivar Sild* omastavas: *Aivar Silla* (mitte *Sildi*). Keelenõuandja on lisanud kommentaariks: „Ju läheb ikka õige mees lähetusse, mitte keegi Silt.” Nagu mõne üldkeelsesõna puhul võib ka nime tüvevokaal homonüümiti erineda, nt nimi *Nukk* võib kääntuda *Nuki*, *Nuka* ja *Nuku*; *Ingrid Liiv* kas *Ingrid Liivale* või *Ingrid Liivile*. Võimaluse korral tuleb arvestada nime kandja sooviga. Niisuguseid nimesid, mis käänamisel nime algkujuga võrreldes väga muutuvad, kääntatakse ilma astmevahelduseta, nt *Väli* : *Väli* (mitte *Välja*), *Põhi* : *Põhi* (mitte *Põhja*), *Kuus* : *Kuusi* (mitte *Kuue* ega *Kuuse*, vrd *Kuusk* : *Kuuse*).

Ülakoma kasutatakse eesti perekonnanimede käänamisel juhul, kui nime algvorm langeb kokku mõne eesti käändsõna omastavaga, nt *Vahtra* : *Vahtra* 't (vrd *Vaher* : *Vahtrat*), *Põllu* : *Põllu* 'st (vrd *Põld* : *Põllust*), *Alliku* : *Alliku* 'le (vrd *Allik* : *Allikule*), *Udumäe* : *Udumäe* 'ga (vrd *Udumägi* : *Udumäega*).

Sageli antav soovitus on see, et dokumendi (nt lepingu, õiendi vms) tekst tuleks sõnastada nõnda, et nimi jääks nimetavasse käändesse. Näiteks sõnastuse *asutus* (nimi) *Vainult* *asutus* asemele sobiks *asutus* (nimi), *keda esindab Vainult*.

Eesti eesnimesid kääntatakse ikka astmevahelduslikult, kus vaja, nt *Mart* : *Mardi*, *Priit* : *Priiduga* jne. Küsitud on nimede *Toomas* ja *Kaarel* käänamist, õige on *Toomas* : *Tooma* (mitte *Toomase*), *Kaarel* : *Kaarli* (mitte *Kaareli*). *Jüri* ja *Mari* osastav on kahesugune: *Jüri* ~ *Jürit*, *Mari* ~ *Marit*.

Võõrnimede käänamisel on nõnda, et tuntumaid kohanimedid kääntatakse nii häälduses kui ka kirjas vältevahelduslikuna, nt *Frankfurt* : *Frankfurd*, *New York* : *New Yorg*. Võõrisikunimed ja vähem tuntud kohanimede puhul on vältevaheldus vaid häälduses, nt *Scott* : *Scotti*, *Rapp* : *Rappi*, *Siff* : *Siffi*, *Frank* : *Franki*, *Livelink* : *Livelinki*, *Detroit* : *Detroiti*. Mõnel kahe- või kolmesilbilisel nimetavas ühe klusiiliga lõppeval võõrnimel (ka eesti nimel) tuleb osastavas või sisseütlevas kaks klusiili, nt *Harriet* : *Harrietti*, *Fiat* : *Fiatti*, *Ratasepp* : *Rataseppa*, *Bangkok* : *Bangkoki*, *Sunset* : *Sunsetti*.

Palju on küsitud **Peterburi** käänamist. See käändub esimeses kolmes käändes (nimetav, omastav, osastav) *Peterburi* : *Peterburi* : *Peterburi* ~ *Peterburit*, sisseütlev on *Peterburi* ~ *Peterburisse*. **Tallinna** puhul on sageli küsitud osastava käände vormi: õige on *Tallinna* (mitte *Tallinnat*). Sisseütlev on harilikult *Tallinna*, aga vaele ei saa pidada ka süsteemipärasest *Tallinnasse*. Muudegi kohanimede puhul on küsitud, kas õige on lühike või *sse*-sisseütlev. Mõlemad on võimalikud näiteks *Türki* ~ *Türgisse*, *Lätti* ~ *Lätisse*, *Leetu* ~ *Leedusse*. Pikem sisseütlev on parem nimedest *Helsingi* : *Helsingisse* (mitte *Helsingi*), *Norra* : *Norrasse* (mitte *Norra*), *Keenia* : *Keeniasse* (mitte *Keenia*).

Huvi on tuntud **sise- ja väliskohakäänete** kasutamise vastu. Selle kohta, millal kääntakse kohanime sise-, millal väliskohakäänetes, reeglit pole, pigem sõltub see traditsioonist, nt *Haiba* : *Haibasse*, *Lähte* : *Lähtele*, *Malta* : *Maltasse* (riik) ~ *Maltale* (saar).

Paarisnimedes käänduvad mõlemad nimepooled, nt *Bosnia ja Hertsegoviina*: *Bosnias ja Hertsegoviinas* (mitte *Bosnia-Hertsegoviinas*), *Serbia ja Montenegro*: *saadik saadetakse tööle Serbiasse ja Montenegrosse*.

Ülakoma pannakse võõrnimede käänamisel siis, kui nimi lõpeb kirjpildis täishäälikuga ja häälduses kaashäälikuga või vastupidi: *Uptime* : *Uptime'i*, *Cayenne'i pipar*, *saad kasti Ace'i*, *Chevrolet'esindus*. Ülakoma pole vaja: *Wrighti*, *Chaneli kostüüm*, *Estonian Business Schoolis*.

2.2. Sõnamoodustus

2.2.1. Tuletus

Väga palju on küsitud **nimetuletiste** moodustamist. Tähele tuleb panna seda, et võõrnimetuletistes säilitatakse nimede lähteortograafia. Küsitud tuletisi: *liivimaalane*, *pärnulan* ~ *pärnakas*, *riodejaneirolane*, *badenbadenlane*, *waleslane*, *keyneslane*, *newyorklane*, *bronxlik*, *britlanna*, *burgundlane*, *honduraslane*, *salvadorlane*, *yorkshire'lane*, *zillmereerima*; *onusamilik*, *üleeuroopaline*, *üleestiline*, *ülevenemaaline*. Mõnest nimest on võimalik kahesuguse vormiga tuletis: tuletusliitele eelneb täis- või lühitüvi, nt *rakverelane* (täistüvi) ~ *rakverlane* (lühitüvi), *jõgevalane* ~ *jõgevlane*, *peterburilane* ~ *peterburlane*.

Tihti on küsitud, kuidas muuta tuletusliite abil sõna liiki, näiteks kuidas saada nimisõnast omadussõna: *logistika* > *logistiline* (mitte *logistikaline*), *empaatia* > *empaatile*, *initsiatiiv* > *initsiatiivikas*.

Huvi on tuntud, kumb sõna on moodustuskäigult õigem, kas *õppejõuskond* või *õppejõudkond*. Üldiselt liitub *-kond* nimetava tüvele (*laudkond*, *meeskond*), ainult *ne-*, *line-*, *lane-*liiteliste sõnade puhul *s-*tüvele (*naiskond*, *tööliskond*, *haritlaskond*). Ka *ja-*liite puhul liisandub *-s* (*õpetajaskond*). Muul juhul on ainsad erandid *liikmeskond*, *jaoskond*. Korrapärane tuletis on seega *õppejõudkond*.

Keelenõuandest on küsitud, kumb on õigem, kas *maksukohustulane* või *maksukohuslane*. Tuletis saadakse tuletusalusest *maksukohustus*, millele liidetakse *lane-*sufiks. Seega täpsem on *maksukohustulane*, samamoodi *käibemaksukohustulane*, *sõjaväekohustulane* jt.

Keelenõuküsjat on huvitanud, kumb on õige tuletis, kas *inimeseti* või *inimesiti*. Mitmuslik tüvi on tavalisem siis, kui sõna on mitmuses *i-*tüveline (*keeliti*, *päeviti*, *ositi*). Tüvi ei ole mitmuslik siis, kui ainsuslik tüvi on *i-*line või moodustuks mitmuses diftong (*hommikuti*, *silbiti*, *liikmeti*). Seda arvestades on loogilisem vorm *inimesiti*.

Keelenõuküsimisele on raske olnud moodustada *us*-nimisõna omadussõnast *aldis*. Kui võtta eeskujuks *kallis* : *kalli* + *-dus* = *kallidus*, saaks omastavavormi põhjal tuletise *altidus* (*aldis* : *alti* + *-dus*), samuti *riskialdis* > *riskialtidus*. Õige tuletis omadussõnast *vali* on *valjus*, mitte *valjusus*.

Keelenõuandest on küsitud oleku-sõnade moodustust: *klientsus* 'kliendiks olek', *liikmesus* 'liikmeks olek' (mitte *liikmelisus*, nagu ekslikult on kasutama hakatud), *autorsus* (mitte *autorlus*), *vastandatus* 'vastandatud olek'.

Vahel on küsitud *us*- ja *mine*-tuletiste vahekorda, näiteks *pakkumise* ja *pakkumuse* kasutusvahet. *Pakkumus* on *pakkumise* kui tegevuse üksikjuhtum, nagu *tellimus* on tellimise üksikjuhtum ja *külastus* külastamise üksikjuhtum. Samuti eristuvad *enampakkumus* ja *enampakkumine*, *hinnapakkumus* ja *hinna pakkumine*. Liitsõnades eelistatakse nii mõnigi kord täiendosas *mine*-tuletisele lühemat *us*- või *e*-tuletist, nt *kasutusjuhend* (vrd *kasutamishend*), *kergitusaine* (vrd *kergitamisaine*), *kinkelepung* (vrd *kinkimisleping*).

Mõnikord ilmneb ületuletust, st seda, et tuletis ei anna tuletusaluse sõnaga võrreldes sisu poolest midagi juurde. Näiteks määrsõnade puhul on *lt*-tuletise asemel parem kasutada selle aluseks olnud sõna või fraasi, nt *iga-aastaselt* → *iga aasta* või *igal aastal*, *igapäevaselt* → *iga päev*, *üleeeestiliselt* → *üle Eesti*, *manustada suukaudselt* → *suu kaudu* jne. Samuti vrd *varem* ja *varasemalt*, mille mõlema lähteks on määrsõna *vara*. Vahe on vaid selles, et üks on saadud otse (*varem* on määrsõna *vara* keskvärre) ja teine n-õ ümber nurga (*vara* + *-ne* > keskvärre *varasem* + *-lt* = *varasemalt*).

Vahel on tulnud keelenõuandjal anda nõu tuletise valikul, näiteks küsija pakutud variantide *protseduurne* või *protseduraalne* asemel on parem hoopis *protseduuriline*. Teine helistaja on tahtnud *innovatiivse* asemel kasutada *innovaatilist*, saanud aga teada, et parandada tasub ainult *uuenduslikuks*. Kas nimetada loomade varustamist mikrokiipidega *mikrokiipimiseks* või *mikrokiibistamiseks*? – *Mikrokiibistamine* on selgem (vrd *märgistamine*). Kas kasutada *sirgendama* 'sirgemaks tegema' või *sirgestama* 'sirgeks tegema' tangide nimetuses, millega saab loksida juukseid sirgeks? – Paremini sobib *sirgestama*, seega riist on *sirgestustangid*. Küsitud on ka oma- ja võõrliitelise keelendi sobivust, nt võõrliitelise *massööri* asemel on parem verbist *masseerima* saadud *ja*-tegijanimi *masseerija*; tegevust näitavad selgemini *mine*-teonimed: *evalveerimine* (vrd *evalvatsioon*), *varieerumine* (vrd *variatsioon*), *rekonstrueerimine* (vrd *rekonstruktsioon*).

Tegusõnade puhul on küsimused sageli seotud *eeri*- ja *eeru*-verbide kasutamisega. Nii mõnelgi juhul sobib *eeri*- või *eeru*-liitelise tegusõna asemel tarvitada omaliitega verbi või otsetuletist. Näiteks *europaseeruma* → *euroopastuma*, *fokuseerima* → *fookustama*, *püreeerima* → *püreeestama*, *karamelliseerima* → *karamellistama*, *numereerima* → *nummerdama*, *vagabundeerima* → *vagabunditsema*. Mõnikord on siiski väike eelistus *eerima*-sõnal, nt ÕS eelistab verbi *hüpnoteerima* verbile *hüpnoteerima*. Vahel on pikema, mitme

sufiksiga variandi asemel parem lühem eeri-sõna: *õigusakte harmoneeritakse* (mitte *harmoni-seeritakse*) *ELi õigusega*, samuti *minimiseerima* → *minimeerima*, *grupifitseerima* → *grupeerima* (või omasõnaga *rühmitama*), *prioritiseerima* ~ *prioritetiseerima* → *prioriseerima*, *relativiseeruma* → *relativeeruma*. Võib lausa imestada, kui keerukaid tuletisi meisterdatakse.

On uuritud enesekohaste *u*-verbide kasutamist. Näiteks on tuntud huvi *registreeruma* ja *registreerima* vahekorra vastu: kas *kursusele registreeritakse* või *registreerutakse*. Kui ennast registreeritakse, siis saab *registreeruda*. Igast tegusõnast pole vormilt enesekohane tegusõna võimalik, nt õige on *resideerima* (mitte *resideeruma*): *atašee resideerib Riias*.

2.2.2. Liitsõnamoodustus

Liitsõnamoodustuses on sageli probleemiks olnud täiendsõna käändevorm, eeskätt nimetava ja omastava vahel valimine. Keeletarvitaja tahab sagedamini kasutada nimetavalist kui omastavalist täiendsõna.

Nimetavas käändes täiend on õige: *aparaathooldus* (ilusalongi teenus elektrokosmeetika, vrd *aparaadihooldus*), *aroomiteraapia*, *elekterravi*, *fliissall*, *geelvärv*, *metspätkel* (sageli küsitud sõna), *paberkant*, *patrullauto*, *patrullpolitseinik*, *pärlehe*, *sidrunhape*, *sukkpüksid*, *suvikõrvits*, *transiitraudtee*, *tänavmuuseum* (nt Lepiku tänav Supilinnas).

Omastavas käändes täiendsõna on õige: *ametiühing*, *anoodiprotsess*, *bakalaureuseõpe*, *betonikiht*, *eksperdi hinnang*, *eksporti hind*, *kontrolliakt*, *kontserdi hooaeg*, *kroonijuveel*, *külmahaprus*, *liigesepõletik*, *lõhnaaine*, *organidoonorid*, *pabeririba*, *palsamiädikas*, *ravimivorm*, *reklaamikampaania*, *sademevesi*, *struktuuriüksus*, *südametester*, *sünteesimeetod*, *taustauuring*, *transiiditariif*, *vastusevariandid*, *vitamiinipreparaat*, *väljalaskeaasta*. Mõnikord on õiged mõlemad, nii nimetaviline kui ka omastaviline täiendsõna, nt *remonttööd* ~ *remonditööd*, *treeninglaager* ~ *treeningulaager*.

us-nimisõnalise täiendi puhul on sage küsimus, kas täiend peab olema nimetavas või omastavas. Siin on tegemist eripärase *s*-liitumisega, mida saab soovitada üsna sageli: *klaasipuhastusvedelik*, *ravikindlustuskaart*, *looduskaitstaja*, *põhiseadusvastane*, *soojuslevi*, *ärevushoog*, *vabaduspüüe*, *pangandusturg*, *kõlblikkusaeg*, *niiskuseemaldi*. *mine*-liitega nimisõnad lühenevad liitumisel *s*-tüveliseks: *asutamiskiri*, *raamatupidamissüsteem*.

Peale käände võib täiendsõna puhul küsimus olla arvus: kas õige on ainsus või mitmus. Sisust olenevalt kasutatakse sõna *lapsevanem* mitmuse *lastevanemad* kõrval eeskätt ühe lapse vanemate kohta ka *lapsevanemad*. Tihti sobib mitmuslikku sisu paremini edasi andma ainsus, nt *kodanike ühendus* → *kodanikuühendus*, *külasteraamat* → *külastisraamat*, *kodumasinatootja* → *kodumasinatootja*.

Vahel ei oska keeletarvitaja valida omadussõnalise täiendiga nimisõnafraasi ning liitsõna vahel. Nende näol on mõnikord tegu võrdsete võimalustega: *maksimaalne hinne* ~ *maksi-*

*mumhinne, normaalne kuulmine ~ normaalkuulmine, viieballiline süsteem ~ viieballisüsteem; pikkuse pärast tuleks eelistada fraasi *regionaalne siseturvateenistus* liitsõnale *regionaalsiseturvateenistus*. Teinekord on omastavas käändes täiendiga liitsõna või fraas **parem omadussõnase täiendiga fraasist**: *riigikaitse ülesanded* → *riigikaitse ülesanded*, *põhikirjalised muudatused* → *põhikirja muudatused*, *suitsidaalne juhtum* → *suitsiidijuhtum*, *infotehnoloogiline poliitika* → *infotehnoloogia poliitika*.*

(Järgneb.)

SIRJE MÄEARU,
Eesti Keele Instituudi keelenõuandja

MÕISTEID JA TERMINEID

Palgaarvestusaeg ja tööajaarvestusaeg

Palgaarvestusaeg on ajavahemik, mille kestel tehtud töö eest arvutatakse töötajale kas tüki-, ajatöö või muul alusel tasu (PaS § 31 lg-d 1 ja 1¹). Tehtud, kuid üle andmata, vastu võtmata või pooleliolev töö võetakse tasu arvutamisel arvesse üldjuhul sellel palgaarvestusajal, mil see tööandjale üle antakse ja tema poolt vastu võetakse. Palgaarvestusaja kestus oleneb palga maksmise sagedusest. Palka peab maksma vähemalt üks kord kuus. Seega võib palgaarvestusaja maksimaalkestus olla üks kuu. Palgaarvestusaja lõpu ja palga maksmise vahele jääb alati teatud ajavahemik, mis tähendab, et palgapäev on puhttehnilistel põhjustel palgaarvestusaja viimasest päevast hiljem.

Tööajaarvestusaeg on ajavahemik, mille kohta tuvastatakse tööajanormi või tööajanormi piires kokkulepitud tööaja kestuse järgimine, selle ala- või ületäitmine (TPS § 1 lg-d 2 ja 3). Olenevalt tööaja arvestamise viisist võib tööaja arvestusajaks olla päev, nädal, kuu, kvartal või mõni muu seaduses, kollektiiv- või töölepingus kindlaksmääratud ajavahemik. Kui tööajanormi järgitakse iga tööpäeva kohta, räägitakse tööaja päevaviisilisest arvestusest, kui tööaja arvestusperioodiks on päevast pikem ajavahemik, räägitakse tööaja summeeritud ehk summaarsest arvestusest.

Vallandamine ja vabastamine

Töölepingu ja tööõigussuhte lõpetamisest tööandja algatusel on räägitud juba eelmise sajandi algusest peale kui *töölt lahtilaskmisest* ehk *vallandamisest*. Praegu kasutatakse termineid *vallandamine* ja *vabastamine*.

Näiteks kõneldakse töölepingu alusel töötaja *töölepingu lõpetamisest* ehk *vallandamisest* (TLS §-d 73 ja 86), kuid avaliku teenistuja ametikohalt *vabastamisest* (ATS §-d 112–130), mis paljudel juhtudel tähendab samuti töövahekorra lõppemist. Pealegi hõlmab *vabastamine* nii teenistusvahekorra lõpetamise tööandja algatusel kui ka avaliku teenistuja enda algatusel.

Nii töölepingu alusel töötaja kui ka avalik teenistuja on õiguslikult reguleeritud töösuhte subjekt, kuid töölepingu alusel tekkinud õigussuhet nimetatakse *tööõigussuhteks*, avaliku teenistuja (ametniku) töösuhet aga *teenistussuhteks*. *Teenistussuhe* nagu töölepingu alusel tekkinud *tööõigussuhegi* on reguleeritud suhteosaliste õiguste ja kohustuste kindlaksmääramise teel. Sel juhul tuleks õigusaktides rääkida nii *tööõigussuhetest* kui ka *teenistusõigussuhetest*.

Lepingu ülesütlemine ja lepingu lõpetamine

Tsiviilõiguses kasutatakse üldjuhul terminit *lepingu ülesütlemine*, mille all mõeldakse lepinguvahekorra lõpetamist (VÕS §-d 630, 655 ja 686). *Lepingu ülesütlemise* kohta on kehtestatud kindlad nõuded. Kuid VÕS-i §-s 13 räägitakse ka *lepingu lõpetamisest*.

Tööõiguses ei tunne terminit *töölepingu ülesütlemine*, kasutatakse väljendit *töölepingu lõpetamine* (TLS §-d 72–117). Olenevalt töölepingu lõpetamise alusest võib seda teha kas etteatamisega või etteteatamiseta.

Allakirjutanule tundub, et *töölepingu lõpetamine* on konkreetsem kui *töölepingu ülesütlemine*, sest *ülesütlemine* peaks hõlmama ka etteteatamistähtaja, kui see on seaduses või kollektiivlepingus ette nähtud. Samuti ei välista *ülesütlemine* lepingu muutmist enne selle lõpetamist.

HEINO SIIGUR

KES ON JURISTLINGVIST?

Keelepäeval äratas kuulajate tähelepanu uudne ametinimetus *juristlingvist* (ka *jurist-lingvist*). Sileda välimuse ja ladusa siseriimiga sõna, mida on Kodu-Eestis vähe kuuldud.

Mida ta teeb? Nimetusest endast peaks see loogiliselt selguma.

Võtame liitsõna – *juristlingvisti*. Eesti sõnamoodustusreeglite kohaselt väljendab põhisõna (*lingvist*) liitsõna põhitähendust, täiendsõna (*jurist*) täiendab ja laiendab seda. Sellest lähtudes peaks olema tegemist *lingvistiga*, kes tunneb mingil määral ka juurat. Aga lugu on vastupidine: tegu on diplomeeritud juristiga, kes valdab keeli. See on inimene, kel on juriidiline kõrgharidus ja kes on sellele lisaks läbinud edukalt testi kahe Euroopa Liidu keele alal¹. Enamasti on need keeled, milles koostatakse euroaktide originaaltekstid. Keeleloogika põhjal otsustades peaks olema tegemist siis *lingvistjuristiga*.²

Kui vaadata paarissõna *jurist-lingvist*, tundub, et tegemist on nii *juristi* kui ka *lingvisti* haridust omava spetsialistiga. See oleks ideaalina ihaldusväärne oskuste kombinatsioon. Praegustes oludes see veel nii ei ole. Ja häda on selle sõna kasutamisega: eesti keele õigekirjareeglite kohaselt tuleks käänta mõlemat sõna (nt *juristile-lingvistile*, *juristidega-lingvistidega*...).

Juristlingvisti (*juristi-lingvisti*) igapäevatööks on Euroopa Liidu õigustekstide tõlkimine ja toimetamine või üksnes toimetamine. Eesti keeles sobiks teda nimetada kas *õigustoimetajaks* või *õigustõlkijaks*, olenevalt sellest, kumba ülesannet ta täitma peab. Seda nimetust kandsid need spetsialistid siin, koduses Eestis. Aga Euroopas valitsevad teised tendentsid: kõik ühtlustub ja standardiseerub. Tundub, et *juristlingvist* (või *jurist-lingvist*)³ on *õigustoimetaja* või *õigustõlkija* võõrsõnaline vaste.

Kas see on nii?

Kes on *jurist*, seda pole siin vaja seletada. Aga kes on *lingvist*? Täpne tähendus on – *keeleteadlane*⁴. See on kitsas **eriala**, mida ei saa jäigalt seostada niisuguste **ametinimetus**tega nagu *tõlkija*, *toimetaja*, *terminoloog* jms. Tõlkijatel, toimetajatel, terminoloogidel ja

¹ Vt ka **A. Rahn**. Õigusaktide toimetamine mitmekeelses Euroopa Liidus. – Õiguskeel 2000 nr 2, lk 13–14.

² **Tiiu Erelt** pakub nimetust *keelejurist*, sest see jurist peab tagama juriidilise mõtte täpse edastamise keeleliste vahenditega.

³ *Juristi-lingvisti* kasutamist tekstis segab asjaolu, et käänta tuleks mõlemat sõna (*juristidega-lingvistidega*, *juristidele-lingvistidele*). Seepärast on hakatud eelistama liitsõnalist *juristlingvisti*.

⁴ Vt Eesti kirjakeele seletussõnaraamat, III köide, 1. vihik Tallinn 1992; Võõrsõnade leksikon. Tallinn 2000.

teistel keelega tegelevatel inimestel on tavaliselt lingvistiline kõrgharidus, kuid see ei tarvitse olla reegel. On silmapaistvaid keelemehi, nagu Uno Mereste ja Uno Liivaku, kel lingvistiharidust ei ole, kuid ometi on nende auks Väike-Maarja keeleparki istutatud nimeline tamme-puu. Nad on lugupeetud terminoloogia- ja tõlketeooria edasivijad, kuid lingvistid nad ei ole. Ei ole ka *juristlingvistid lingvistid* selle sõna täpses tähenduses.⁵

Mis nime kannavad teiste Euroopa Liidu liikmesriikide *õigustoimetajad* ja *-tõlkijad*? Neid, kes tegutsevad Euroopa Liidu Nõukogu juures, nimetatakse eri keeltes järgmiselt: pr *juriste-linguiste*, sm *lingvistijuristi*, rts *juristlingvist*, hisp *Jurista-Linguista*, läti *jurists lingvists*, sks *Rechts- und Sprachachverständiger*.

Täielikku ühtsust ei ole. Parem ja asja sisule lähemal on soomekeelne *lingvistijuristi*.

Allakirjutanu arvates võiks emakeelsete ametinimetuste *õigustõlkija* või *õigustoimetaja* või *õigustõlkija ja -toimetaja* kasutamist ka Euroopas jätkata. Sakslased ju nii teevad. Kui aga peetakse kohasemaks võõrvastet, mis on lühem ja millega on juba jõutud harjuda, siis võiks ehk *lingvisti* praegust tähendust laiendades järgida soomlaste eeskujul – võtta tarvitusse *lingvistijuristi*.⁶

Mida arvate teie?

AIME VETTIK,
Õiguskeele tegevtoimetaja

⁵ Siinkohal ei ole tahetud alavääristada nende inimeste oskusi ja võimeid, pisendada nende töö tähtsust ja vastutusrikkust. Jutt on ikka ametinimetusest.

⁶ Käesolevas Õiguskeele numbris püüdsime selle ametinimetusega veel delikaatselt ümber käia. Et säilitada autorite sõnastust, jäid teksti nii *juristlingvistid* kui ka *õigustoimetajad*. Ainult sidekriipsuga *juristlingvistid* asendasime liitsõnaga *juristlingvist*.

„KEELE JA ÕIGUSE“ ILMUMISE PUHUKS

2004. aastal täitus kümme aastat Õiguskeele ilmuma hakkamisest. Kogumik „Keel ja õigus“ sisaldab valiku selles väljaandes aastatel 2000–2004 avaldatud kirjutistest.

Võrreldes eelmise samalaadse valimikuga aastatest 1995–1999, mis kandis nime „Õigus ja keel“, on selles raamatus käsitletud teemade ring avardunud. Terminoloogia-, keele- ja tõlkeprobleemidele on lisandunud arutelud seaduskeele arusaadavuse, keelepoliitika ja nimeküsümiste ümber. Kõike seda on tinginud viimaste aastate keeleelu arengusuunad. Langevad ju sellesse aega eesti keele arengustrateegia koostamine, arutelu seaduskeele arusaadavuse ümber, nimeprobleemide esilekerkimine ning Eesti keelepoliitika kajastamise vajadus.

Kogumik jaguneb kuude ossa: „Õiguskeel ja eesti keele arengu strateegia“, „Seaduste arusaadavus“, „Õigusterminoloogia“, „Keele keerdkäigud“, „Tõlkeküsimused“ ja „Nimekorraldus“. Esimesed kolm on kokku seadnud Erki Silvet, viimased Aime Vettik.

Valik on tehtud 25 numbris ilmunud ca 150 kirjutise hulgast. Selle materjali selekteerimisel ja taasesitamisel on püütud järgida süsteemsuse põhimõtet. Seepärast on kirjutised või nende katked järjestatud teema sisemise loogika kohaselt. Koostajate arvates on sel viisil võimalik saada probleemist mitmekülgsem ja terviklikum ülevaade. Kõik aegunu, ebaoluline või teemaväliline on kõrvale jäetud. Ruumi kokkuhoiu nimel on loobutud ka joonealustest viidetest. Autori nimi, artikli pealkiri ja viide Õiguskeele numbrile on lisatud iga kirjutise lõppu.

Autorite soovil on tehtud paaris artiklis pisiparandusi ja täiendusi. Need kirjutised on märgistatud tärniga (*).

Koostajad tänavad valimikku võetud kirjutiste autoreid, kelle lahel loal see raamat ilmuda on saanud.

„Keel ja õigus“ on Eesti Õiguskeele Keskuse väljaanne, mis on trükki läinud kirjastuse Juura abiga.

AIME VETTIK,
Õiguskeele tegevtoimetaja

PEATSELT ILMUVAST „LADINA-EESTI ÕIGUSSÕNASTIKUST“

Aprilli alguses ilmub Eesti Keele Sihtasutuselt „Ladina-eesti õigussõnastik“. Terviklik sõnastik, mis koondaks ladinakeelseid õigustermineid, on Eestis seni puudunud. Ladinakeelseid väljendeid ning nende vasteid on avaldatud vaid üldteatmeteostes ja erialases õppematerjalis. „Ladina-eesti õigussõnastiku“ eesmärk on see tühimik täita.

Sõnastiku on koostanud Berliini Vabaülikooli (*Freie Universität*) õigusteooria ja tööõiguse professor **Klaus Adomeit** ning Tartu Ülikooli Rooma õiguse õppejõud **Hesi Siimets-Gross** ja juriidilise ladina keele õppejõud **Merike Ristikivi**.

„Ladina-eesti õigussõnastik“ sisaldab väljendeid Rooma õigusest, diplomaatias ja rahvusvahelises õiguses kasutatavaid fraase, Euroopa Liidu õigusaktides ja Euroopa Kohtu dokumentides sisalduvaid väljendeid, kuid ka väljendeid, mida tuntakse Angloameerika õigussüsteemis – kokku üle 3400 märksõna. Sõnastik on mõeldud abivahendiks juristidele ja juurahuvilistele, kes ladinakeelsete õigusväljenditega kokku puutuvad.

Sõnastikus lähenetakse ladinakeelsetele väljenditele süsteemselt: ühtlustatakse ja täpsustatakse eestikeelseid vasteid ning esitatakse ka häälduspõhimõtted. Märksõnad on esitatud tähestikulises järjekorras. Hääldus on antud ladina keele traditsiooniliste häälduspõhimõtete alusel, sest selle järgi on kujunenud ka eestikeelne terminoloogia (nt *obligatio* – obligatsioon, *civilis* – tsivilis). Punkt rõhulise silbi vokaali all tähistab sõnarõhku (nt *Corpus Iuris Civilis*). Märksõnade juurde, mille tüvi käänamisel oluliselt muutub, on märgitud mitmuse vorm (nt *mos* – mitm *mores*). Mitmusliku märksõna puhul tehakse viide lähtevormile (nt *leges* – vt *lex*; *obiter dicta* – vt *obiter dictum*). Kui väljendist on kasutusel erisuguseid käändelisi või prepositsiooniga seotud vorme, on ka need eraldi märksõnadena välja toodud (nt *bona fides* – *bonae fidei* – *bona fide* – *ex bona fide*). Ühtlustatud on ladina terminite ortograafiat. Erialases kirjanduses on tihti segamini sama sõna klassikaline ja uusladina kirjavorm. Sõnastikus eelistatakse klassikalist kuju (nt uusladina *jus* on esitatud klassikalisel kujul – *ius*).

Enamik Mandri-Euroopa õigusruumis kasutatavatest ladina terminitest on välja kujunenud Antiik-Roomas, kuid mitmed tänapäeval olulised ladinakeelsed õigusväljendid pärinevad ka kesk- või uusajast. Uusi ladinakeelseid termineid on loodud viimastelgi aastakümnetel, eelkõige uute õigustoimingute, ühingute vm tähistamiseks (nt Euroopa äriühing – *Societas Europaea*). Angloameerika õiguses on rohkesti termineid, mis sisaldavad ladinakeelsete sõnade kõrval ka ingliskeelseid (nt *nisi prius clause*, *ad hoc arbitration* jpt). Eesti õiguskirjanduses on sellised väljendid veel üsna haruldased. „Ladina-eesti õigussõnastikus“ on esitatud eesti juriidilises kirjanduses esinevad mõisted, nagu *forum shopping* ja *lex flagi*.

Koostajad loodavad, et sõnastik aitab tulevikus vältida õigustekstides esinevaid ladina keele õigekirjavigu ning võimaldab paremini mõista ladina väljendite tähendust ja nende sobivust eestikeelsesesse teksti.

MERIKE RISTIKIVI,
Tartu Ülikooli juriidilise ladina keele õppejõud